

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Obor: Mezinárodní studia - diplomacie

Vliv plynových krizí v letech 2006 a 2009 na formování energetické politiky EU
(bakalářská práce)

Autor: Ondřej Švéda

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Petra Cibulková

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a vyznačil všechny citace z pramenů.

V Praze dne 20. 5. 2011

.....
podpis studenta

PODĚKOVÁNÍ

Tímto chci poděkovat vedoucí této bakalářské práce Mgr. Ing. Petře Cibulkové za obrovskou trpělivost a ochotu, odborné vedení, podnětné rady i věcné připomínky při konzultacích. Velmi si vážím její pomoci, bez níž by předkládaný text nejspíš ani nevznikl. Poděkovat bych chtěl také všem, kteří se na práci podíleli tím, že poukazovali na nedostatky nebo mě jinak podporovali.

OBSAH

TProhlášení	2
Poděkování	3
Obsah	4
Seznam obrázků.....	5
Seznam tabulek.....	5
Seznam grafů	5
Úvod	6
1. Aktéři plynových krizí.....	9
1.1 Ruská federace – dodavatel	11
1.2 Ukrajina – tranzitní země.....	16
1.3 Evropská unie – odběratel	19
2. Plynové krize.....	25
2.1 První plynová krize v roce 2006	25
2.2 Druhá plynová krize v roce 2009.....	30
3. Komparace krizí a jejich vliv na EU	35
3.1 Komparace plynových krizí.....	35
3.2 Vliv plynových krizí na formování energetické politiky EU	36
Závěr	42
Literatura.....	44
Přílohy	47

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1: Potvrzené zásoby zemního plynu ve světě v roce 2009 (v bilionech m ³) ...	10
Obrázek č. 2: Hlavní obchodní toky se zemním plynem v roce 2009 (v bilionech m ³)....	14
Obrázek č. 3: Mapa evropských zemí závislých na ruském plynu.....	22
Obrázek č. 4: Mapa nalezišť zemního plynu spolu s plynovody v Evropě	23
Obrázek č. 5: Mapa zemí zasažených plynovou krizí v roce 2009	32

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Rezervy zemního plynu ve světě v roce 2009	11
Tabulka č. 2: Největší producenti zemního plynu v roce 2009	12
Tabulka č. 3: Největší exportéři zemního plynu v roce 2009	13
Tabulka č. 4: Největší importéři zemního plynu v roce 2009	17
Tabulka č. 5: Největší spotřebitelé zemního plynu v roce 2009.....	20

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Původ zemního plynu v Evropě (2009).....	21
---	----

Úvod

Zemní plyn je v dnešním světě důležitou surovinou. Jeho využívání jako fosilní palivo, které je navíc považováno za ekologické, je důležitým zdrojem energie, a proto strategickou surovinou pro mnohé země. V současné době neustále se zvětšující spotřeba energie, růst cen surovin, ze kterých je tato energie vyráběna, a proběhlá finanční krize přispívají k celkovému napětí v oblasti těžby, následného transportu a dodávek zemního plynu, a mají tak značný vliv na zahraniční politiku států.

Přerušení, omezení, či jakékoliv nejasnosti dodávek této klíčové suroviny vytvářejí pnutí mezi zeměmi vývozu, transportu a dovozu. V mnohých případech je to vnímáno jako ohrožení samotné bezpečnosti státu a prostý obchodní spor se mnohdy stává mezinárodním politickým konfliktem zahrnujícím mnoho politiků z různých zemí.

Takovéto konflikty nejsou ničím neobvyklým a v euroasijském prostoru jsou dokonce častými. Jedná se především o spory mezi ruským energetickým gigantem Gazprom a ukrajinskou ropnou a plynárenskou společností Naftogaz, které svým jednáním již mnohokrát ohrožily dodávky zemního plynu na trhy zemí Evropské unie.

Tyto spory se v mnoha případech přetvářejí do plynových krizí, kdy především v zimním období dochází k několikanásobným výpadkům dodávek plynu, a způsobují tak ovlivněným zemím mnohé problémy v zabezpečení chodu státu a nemalé ekonomické ztráty. Těmi nejvážnějšími v poslední době byly především plynové krize mezi Ruskem a Ukrajinou začátkem roku 2006 a 2009. Obě krize byly totiž svým rozsahem hlubší a složitější a měly tak zásadní vliv na budoucí formování energetické politiky Evropské unie.

Výběr tématu bakalářské práce jsem zvolil, protože se již delší dobu zajímám o tuto problematiku – o její komplexnost, dopady a styl řešení. Oblast východní Evropy a zejména Ruska, jeho zahraniční politika a vliv v postsovětských zemích je velice zajímavá a nemá ve světě obdoby. Vzhledem k mému osobnímu zájmu o ruské prostředí, jazyk a kulturu byl výběr snadný.

Tato bakalářská práce si klade za cíl analyzovat rusko-ukrajinské plynové krize v letech 2006 a 2009, se zvláštním důrazem na jejich vliv na formování energetické politiky Evropské unie. Platí totiž, že tyto krize se svojí komplexností a hloubkou zasadily o širší

koordinaci v oblasti energetiky a bezpečnosti v rámci unie a zásadním způsobem uspíšily, ovlivnily a formovaly budoucí jednotnou energetickou politiku Evropské unie.

Výběr rusko-ukrajinské krize pro analýzu není náhodný, sleduje totiž zároveň několik cílů. Jednak lze na tomto příkladu pozorovat rysy zahraniční politiky Ruské federace vůči bývalým republikám Sovětského svazu (SSSR) z hlediska budování vzájemných vztahů, a také lze sledovat problém postsovětské republiky snažící se vymanit ze sféry vlivu této velmoci. Dalším a tím hlavním důvodem pak je možnost zachycení klíčových momentů, které ovlivnily a svým způsobem i sjednotily členské země unie k podniknutí kroků k vyřešení konfliktu a k následnému zakotvení nové jednotné politiky do evropské legislativy.

Obdobným plynovým krizím, ale s jinou tranzitní zemí (především Bělorusko), záměrně není věnován prostor, protože v dodávkách zemního plynu do Evropy zatím ještě stále nehrají z důvodů přepravních možností a kapacit zásadní roli. Tu si nadále drží Ukrajina, přes kterou proudí drtivá většina plynu na západ, a má tedy moc situaci zásadně ovlivňovat.

Práce vychází z hypotézy, že členské státy Evropské unie považují zemní plyn z Ruské federace za důležitou součást své bezpečnostní architektury a časté výpadky v jeho dodávkách vnímají jako ohrožení svých strategických zájmů. To se pak odráží na důvěryhodnosti a úrovni vzájemných vztahů, které krize v letech 2006 a 2009 poznamenaly.

První část práce se zabývá definováním, popisem a rolí jednotlivých aktérů plynových krizí – Ruská federace (Rusko, RF) jako dodavatel, Ukrajina jako tranzitní země a nakonec Evropská unie (EU) jako odběratel. Druhá část se zabývá plynovými krizemi, nejprve z roku 2006 a následně pak z roku 2009. Příčiny a vývoj sporů o plyn mezi Ruskem a Ukrajinou, stručný přehled konfliktních bodů ve vzájemných vztazích a konkrétní kroky a opatření Evropské unie jsou nutné pro pochopení komplexnosti celé problematiky plynových krizí a pro stanovení výsledků a jejich dopadů na všechny aktéry. Třetí část práce se pak zabývá komparací obou krizí a jejich následným vlivem na formování energetické politiky EU.

Podklady k sepsání této bakalářské práce jsou čerpány z dostupné odborné literatury (monografie i články), ale vzhledem k aktuálnosti zkoumaného konfliktu také z článků,

prezentací, či internetových stránek nejruznějších světových zpravodajských serverů. Mezi klíčové autory, které jsem často citoval, bych zařadil pány Hodače a Strejčka s jejich knihou *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*. Další autoři, od kterých jsem též významně čerpal jsou Steven Woehrel (*Russian Energy Policy Toward Neighbouring Countries*) nebo Edward Chow a Janothan Elkind (*Where East Meets West: European Gas and Ukrainian Reality*).

1. AKTÉŘI PLYNOVÝCH KRIZÍ

Plynové krize nevznikají z ničeho nic. Tak jako jakákoliv jiná krize mají svůj původ, průběh, eskalaci a nakonec uklidnění, překonání, nebo vyřešení. Krize ale nemůže vzniknout bez určitých aktérů, kteří mají protichůdné záměry a vzájemně na sebe působí. V případech popisovaných plynových krizí v letech 2006 a 2009 jsou těmito aktéry jednotlivé státy, či organizace – Ruská federace, Ukrajina a Evropská unie.

Spornou věcí pro tyto tři aktéry konfliktu je zemní plyn. Ten díky svému použití a danému zacházení jasně stanovuje všem hráčům role. Tyto neměnné role jsou pak jedním z faktorů, které ovlivňují zahraniční politiku dané země a její chování v tomto konfliktu.

Prvotním hráčem je Ruská federace, která disponuje surovinou. Zajišťuje její těžbu a následný prodej, a stává se tak dodavatelem suroviny. Vzhledem k podstatě produktu a jeho možnostem přepravy pak vstupuje do hry druhotný aktér. Je jím Ukrajina, přes kterou prochází nejvýznamnější plynovody do cílových zemí, a proto její role spočívá v tranzitní přepravě suroviny. Posledním účastníkem je Evropská unie, respektive její členské státy. EU hraje roli koncového zákazníka předmětné suroviny a díky své spotřebě je také podstatným odběratelem.

Takto definovaní klíčoví hráči konfliktu utvářejí celek, v rámci kterého na sebe vzájemně působí a jeden bez druhého by se neobešli. Tento celek byl v minulosti vytvořen v době, kdy se na energetické dodávky pohlíželo jinak a mezinárodní systém byl rozdělen na dvě samostatně fungující sféry vlivu. Do současné doby byla tato struktura jen nepatrně změněna a mezi jednotlivými aktéry tak nadále existuje vzájemná závislost, tzv. interdependence, díky které jsou všichni postaveni do rovnocenné pozice. Tato oboustranná propojenost se pak také odráží na nutnosti konflikt vyřešit, protože při jeho nekončícím trvání by docházelo ke zbytečným a ohromným škodám na všech stranách.¹

Po stručné charakteristice zemního plynu, jeho významu a využití, jsou v následujících podkapitolách podrobně rozebráni jednotliví aktéři plynových krizí včetně charakteristik, které mají vliv na jejich chování v plynových krizích.

¹ DRULÁKOVÁ, Radka; DRULÁK, Petr. *Tvorba a analýza zahraniční politiky*, str. 14.

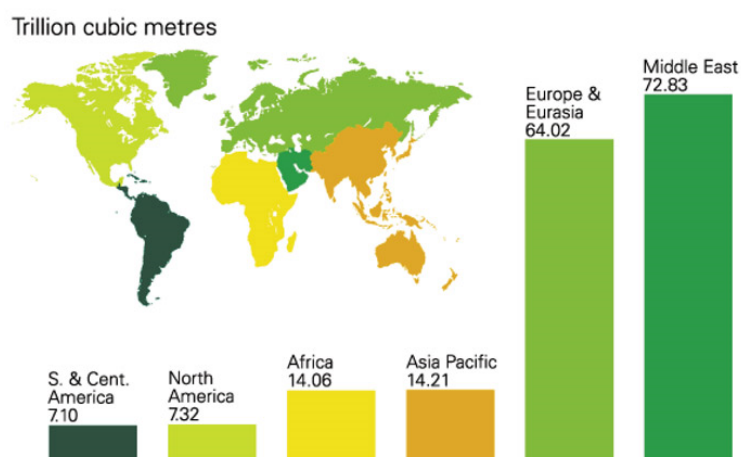
Zemní plyn

Význam využití zemního plynu v posledních letech výrazně roste. V současné době zajišťuje přes 20% palivoenergetické bilance světa ² a jeho pozice je stále silnější. Zemní plyn se využívá jako energetický zdroj v tepelných elektrárnách a jiných zařízeních. Narůstá jeho využití v domácnostech, v automobilovém provozu, používá se i jako technologické palivo. Nespornou výhodou zemního plynu je jeho vysoká výhřevnost, ekologická čistota i relativně levná těžba. Široké využití má ale zemní plyn také v chemickém, gumárenském, sklářském a hutním průmyslu.³

Spotřeba zemního plynu se neustále zvětšuje. Mezi lety 2007 a 2008 byl celosvětový průměrný nárůst spotřeby 1,8 %.⁴ Z celkového spotřebovaného množství pak v roce 2008 připadlo 48,2 % spotřeby na sektor zemědělství, komerční a veřejné služby a spotřebu domácností. Na průmyslovou výrobu připadlo 35,1 % celkové spotřeby, 10,8 % na neenergetické využití, a zbývajících 5,9 % využívá doprava.⁵

Zásoby zemního plynu ve světě jsou téměř 180 bilionu krychlových metrů a stále rostou. Koncem roku 2008 byla euroasijská oblast druhou největší co do množství potvrzených zásob s 64 biliony krychlových metrů ⁶, viz obrázek č. 1. Odhaduje se, že ještě dalších téměř 900 bilionů krychlových metrů je po světě neobjeveno.⁷

Obrázek č. 1: Potvrzené zásoby zemního plynu ve světě v roce 2009 (v bilionech m³)

Zdroj: BP Statistical Review of World Energy 2010, str. 3.

² JENÍČEK, Vladimír; FOLTÝN, Jaroslav. *Globální problémy a světová ekonomika*, str. 26.

³ VOŠTA, Milan. *Změny v rozmístění světového hospodářství*, str. 43.

⁴ U.S. Energy Information Administration : *Independent Statistics and Analyses* [online].

⁵ *Key World Energy Statistics 2010*, str. 34.

⁶ Z tohoto množství jsou největší zásoby na území Ruské federace.

⁷ *Key World Energy Statistics 2010*, str. 12.

Specifikem, které také dává tomuto konfliktu svůj charakter, je způsob, jakým je zemní plyn dopravován od místa těžby až do místa spotřeby. Možnosti přepravy jsou totiž omezenější a zemní plyn v plynném skupenství je v podstatě závislý na existující infrastruktuře (produktovodech). Tyto plynovody pak svým vedením ovlivňují vzájemné vztahy mezi státy a určují jejich politiku.

1.1 Ruská federace – dodavatel

Rusko je supervelmocí v energetických surovinách, a tudíž energetický sektor či politika v něm hraje enormní roli. Zahraničně - obchodní strategie Ruska je zaměřena na výhodný export a prodej těchto ve světě ceněných surovin, díky němuž získává významný přísun peněz a značný vliv. Jako hlavní dodavatel pak hraje Rusko klíčovou roli v oblasti produkce a exportu zemního plynu, kdy vyváží především na západ na evropské trhy.

Pro pochopení významu a role Ruské federace v plynových krizích je třeba popsat její obecné charakteristiky od produkce, transportu, politiky až po export zemního plynu. Na závěr pak vysvětlit roli nejvýznamnější společnosti Gazprom.

Naleziště a produkce

Na území Ruské federace se nachází největší zásoby zemního plynu na světě, přičemž objem potvrzených zásob je téměř 50 bilionů krychlových metrů (viz tabulka č. 1) a tvoří tak kolem 30 % světových zásob zemního plynu.⁸

Tabulka č. 1: Rezervy zemního plynu ve světě v roce 2009

	Rezervy	Mld. m3
1.	Rusko	48 tis.
2.	Írán	26 tis.
3.	Katar	26 tis.
4.	Saudská Arábie	6,5 tis.
5.	SAE	6 tis.
6.	USA	5,5 tis.
7.	Nigérie	5 tis.
8.	Alžírsko	4,5 tis.
9.	Venezuela	4 tis.
10.	Irák	3 tis.

Zdroj: Key World Energy Statistics 2010, str. 14.

⁸ VOŠTA, Milan. *Změny v rozmístění světového hospodářství*, str. 43.

V současné době jsou pro Rusko stěžejní dvě oblasti nalezišť zemního plynu. Jde o region Nadym Pur Taz, kde se nachází většina současných zásob plynu, a autonomní oblast Jamal-Nenets, v níž velký potenciál do budoucna skrývá samotný Jamalský poloostrov. Vzhledem k dlouhodobé a aktivní těžbě dochází nyní v těchto oblastech k výraznému poklesu produkce zemního plynu. Gazprom proto plánuje náhradní zdroje plynu (zejména Barentsovo moře a další oblasti Sibiře), které jsou aktuálně ve výstavbě a měly by být podle plánu zprovozněny v roce 2012. Dle údajů Ministerstva přírodních zdrojů z roku 2003 Rusko disponuje 236 biliony metrů krychlových zásob plynu⁹, z nichž většinová část je vlastněna Gazpromem.¹⁰ Přehledná mapa nalezišť je v příloze 1 (Hlavní euroasijská naleziště zemního plynu spolu s plynovody a jejich plánovaným rozvojem).

Největší oblastí produkce plynu je Sibiř, kde se vyprodukuje kolem 95 % ruského plynu. Celkově je pak Rusko největším producentem zemního plynu na světě s téměř 660 miliardami krychlových metrů v roce 2009, viz tabulka č. 2. Současná produkce je ale v poklesu z důvodů stárnoucího zařízení na těžbu a zpracování zemního plynu.¹¹

Tabulka č. 2: Největší producenti zemního plynu v roce 2009

	Produkce	Mil. m3/r
1.	Rusko	656 tis.
2.	USA	545 tis.
3.	Kanada	187 tis.
4.	Írán	112 tis.
5.	Norsko	92 tis.
6.	Alžírsko	86 tis.
7.	Nizozemí	76 tis.
8.	Saudská Arábie	76 tis.
9.	Velká Británie	72 tis.
10.	Čína	70 tis.

Zdroj: Key World Energy Statistics 2010, str. 14.

Transport a plynovody

Transport plynu do míst určení je zásadní proměnnou plynové politiky Ruska, potažmo Gazpromu. Většina zásob zemního plynu leží v nehostinných podmínkách sibiřské oblasti. Pro efektivní dopravu suroviny je proto nutná restrukturalizace stávajících potrubí, která v mnoha případech přesahují standardní „životaschopnou“ dobu 30 let

⁹ Údaje ministerstva se mohou lišit s těmi skutečně potvrzenými, vzhledem k tomu, že jde pouze o předpoklad zásob této suroviny, která není potvrzená detailním geologickým průzkumem

¹⁰ STERN, Jonathan. *The Future of Russian Gas and Gazprom*, str. 1.

¹¹ Tamtéž, str. 29.

pro transport plynu.¹² Jelikož je hlavním spotřebitelem ruského plynu Evropská unie, většina hlavních plynovodů proto také směřuje tímto směrem.

V Rusku dnes funguje devět hlavních plynovodů, přičemž sedm z nich jsou exportní. Plynovody Jamal I, Sojuz a Bratrství přepravují přes Ukrajinu nebo Bělorusko ruský plyn na trhy východní a západní Evropy. Tyto tři plynovody mají celkovou kapacitu 91 miliard metrů krychlových za rok. Další plynovody pak spojují Rusko s Tureckem a bývalými sovětskými republikami na východě. Další tři plynovody jsou ve fázi plánování nebo výstavby a patří mezi ně Jamal II, Nord Stream a South Stream / Nabucco.¹³ Přehledná mapa plynovodů je v příloze 1 (Hlavní euroasijská naleziště zemního plynu spolu s plynovody a jejich plánovaným rozvojem).

Spotřeba a export

Jednoznačně největší zisk z dodávek plynu získává Rusko svým exportem do zahraničí. Ačkoli je spolupráce Ruska s importními zeměmi na poli energetiky velmi různorodá, energetická zahraniční politika nejvýznamnějšího dodavatele plynu v rámci euroasijského kontinentu ovlivňuje vztahy se všemi aktéry tohoto regionu. Celkové množství exportovaného plynu bylo v roce 2009 téměř 240 miliard metrů krychlových (viz tabulka č. 3), což je zhruba 35 % vyprodukovaného ruského plynu. Rusko je s takovýmto objemem největším exportérem na světě (23 % světového exportu).¹⁴

Tabulka č. 3: Největší exportéři zemního plynu v roce 2009

	Export	Mil. m3/r
1.	Rusko	237 tis.
2.	Kanada	107 tis.
3.	Norsko	86 tis.
4.	Alžírsko	59 tis.
5.	Nizozemí	55 tis.
6.	Turkmenistán	49 tis.
7.	Katar	39 tis.
8.	Indonésie	38 tis.
9.	Malajsie	32 tis.
10.	Spojené státy	23 tis.

Zdroj: Key World Energy Statistics 2010, str. 14.

V současné době existují dva specifické trhy pro export ruského plynu. Tím prvním se rozumí především země Společenství nezávislých států (SNS) či bývalé sovětské

¹² Hlavní plynovody byly postaveny již v 70. a 80. letech 20. století a jsou od té doby nepřetržitě používány dodnes

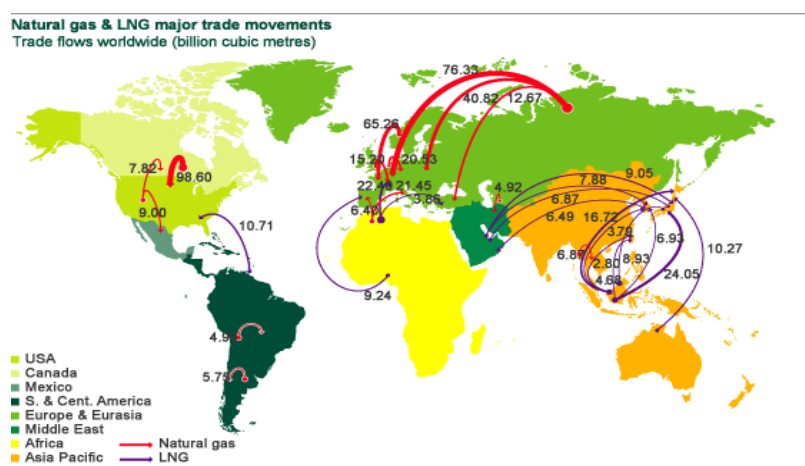
¹³ US Energy Information Agency : Independent Statistics and Analyses [online].

¹⁴ Tamtéž.

republiky, tím druhým pak státy Evropy. První skupina států je charakteristická vysokou mírou závislosti na dodávkách plynu z Ruska. Řadíme sem Ukrajinu, Bělorusko, Moldávii a státy Pobaltí. Druhou oblast tvoří státy, které nejsou natolik závislé na ruských zdrojích, nicméně podíl importovaného zemního plynu z ruského regionu je stále poměrně vysoký, v některých případech až 70%. V souvislosti s touto oblastí pak hovoříme zejména o zemích východní Evropy a dále státech, jako jsou Finsko, Německo, Francie, Itálie, Rakousko, Turecko, Řecko. Kromě výše uvedených zemí existují také oblasti, které jsou nezávislé na dodávkách surovin z Ruska, jako např. Norsko, Nizozemí, Dánsko, Španělsko, Velká Británie.¹⁵ Bližší charakteristika závislosti zemí na ruském plynu je provedena v kapitole Evropská unie - odběratel.

Na následujícím obrázku č. 2 je možné vidět objemy exportovaného zemního plynu ve světě. Nejvíce patrné je téměř jednostranné zaměření prodeje ruského plynu na trhy evropských zemí. Z toho je pak opět možné vyvozovat existující závislost vzájemného obchodu se zemním plynem.

Obrázek č. 2: Hlavní obchodní toky se zemním plynem v roce 2009 (v bilionech m³)

Zdroj: BP Statistical Review of World Energy 2010, str. 9.

Rusko je často označováno jako spolehlivý dodavatel energie do Evropy, ačkoli od roku 1990 došlo k více než dvaceti přerušením dodávek plynu do země určení. Dočasné pozastavení exportu ruského plynu je obvykle vysvětlováno politickými motivy Ruska, potažmo Gazpromu, kdy šlo ve skutečnosti o reakci na neschopnost zemí bývalého SSSR platit včas za dodávky plynu. Samotná Evropa však zřídka kdy přistoupila ke konkrétním krokům a ve velké většině případů nechala zastavení dodávek plynu na evropskou půdu

¹⁵ HODAČ, Jan, STREJČEK, Petr. *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*, str. 124

bez povšimnutí. Otázka spolehlivosti dodávek nabyla na důležitosti přerušáním toku plynu do Ukrajiny v lednu 2006 a 2009, což následně nepřímo ovlivnilo export energie do celé západní Evropy.¹⁶ Této problematice bude věnováno více v následujících kapitolách.

Politika

Nejdůležitější dokument v oblasti státní energetické koncepce Ruska je Energetická strategie Ruské federace do roku 2020. Tato strategie, vytvořená v roce 2000 a schválená v roce 2003 ruskou vládou, stanovuje politiku RF v oblasti energetiky do roku 2020. Mezi hlavní priority spadá zvyšování energetické efektivity, snižování dopadů na životní prostředí, udržitelný rozvoj, energetický a technologický rozvoj a zlepšení výkonnosti a konkurenceschopnosti.¹⁷

V oblasti plynárenství se strategie zaměřuje na splnění dvou úkolů. Zaprvé, provést modernizaci zastaralých a opotřebovaných technologických kapacit palivo-energetického sektoru a zabezpečit obnovu těžebního a zpracovatelského průmyslu. Zadruhé pak zásadně změnit strukturu spotřeby a rozmístění produkce palivo-energetických zdrojů. V návaznosti na strategii pak Rusko mezi své cíle zahraniční energetické politiky zařazuje export energetických surovin, zpřístupnění a těžbu energetických surovin na území jiných států, zvýšení účasti na energetických trzích v zahraničí, přilákání zahraničních investic do ruské energetiky, spolupráci s elektroenergetickými tržními subjekty v sousedních státech, přepravu energetických surovin a mezinárodně vědecko-technickou a právní spolupráci.¹⁸

Nutno přiznat, že státní energetická koncepce byla již aktualizována v návaznosti na změny, které na světových trzích proběhly v souvislosti s vývojem poptávky po strategicky významných surovinách (především ropě a zemním plynem). V roce 2009 tak vznikl materiál s názvem Energetická strategie Ruska pro období do roku 2030. Jelikož však tento dokument vstoupil v platnost až po skončení zkoumaných plynových krizí, nelze jej pro účely této práce využít.¹⁹

¹⁶ STERN, Jonathan. *The Future of Russian Gas and Gazprom*, str. 29.

¹⁷ *The Energy Strategy of Russia for the Period of up to 2020*.

¹⁸ Tamtéž

¹⁹ Tamtéž

Gazprom

Od rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 se největší ruskou společností, která kontroluje zemní plyn, stala firma Gazprom. Tato společnost má monopol na plynovody a skladiště plynu v Rusku, kontroluje téměř 90% ruské produkce zemního plynu a přes čtvrtinu světových zásob této důležité suroviny (vlastní sedm největších zařízení na zpracování plynu v RF). Ruská vláda v ní drží nadpoloviční podíl, čímž si zajišťuje kontrolu nad její činností. Její působení v Rusku má navíc velký význam, je totiž největším samotným přispěvatelem do ruského státního rozpočtu, čímž poskytuje kolem 25% daňových příjmů. Gazprom také kontroluje banky, průmyslové holdingy, farmy a média.²⁰

Gazprom je na domácí scéně pro ruské hlavní představitele velmi užitečnou společností. Většinu své produkce pro ruské společnosti a spotřebitele, kteří by jinak často nechtěli nebo nemohli zaplatit, totiž poskytuje ztrátově (za cenu mnohem nižší než pro zbytek Evropy), a tím pomáhá klidnit sociální tlaky.²¹ Na oplátku za subvencování ruských domácích spotřebitelů Gazprom efektivně užívá monopol na export zemního plynu bohatým zákazníkům v cizině.

Dvě třetiny příjmu Gazpromu jdou od evropských zákazníků. Mnoho expertů tvrdí, že Rusko musí podstatně zvýšit ceny plynu na domácím trhu, pokud se má někdy v budoucnu stát funkčním trhem. Rusko již souhlasilo s postupným nárůstem některých domácích cen plynu za účelem přiblížení se světovým tržním úrovní v roce 2011. Tento krok byl učiněn na základě kritiky EU cenových subvencí během rozhovorů ke vstupu Ruska do Světové obchodní organizace (WTO).²²

1.2 Ukrajina – tranzitní země

Ukrajina je z energetického a surovinového hlediska významnou tranzitní zemí. Přes její území prochází mnoho produktodů – jak ropodů, tak plynodů, které propojují místa produkce v Rusku s místy spotřeby v Evropě. Do dnešní doby má Ukrajina strategickou pozici, protože nejsou v provozu významnější alternativní trasy, které by

²⁰ WOEHREL, Steven. *Russia Energy Policy Toward Neighboring Countries*, str. 2

²¹ *Key World Energy Statistics 2010*, str. 45.

²² WOEHREL, Steven. *Russia Energy Policy Toward Neighboring Countries*, str. 3

tento monopol zásadně ovlivnily.²³ Pro pochopení role Ukrajiny v plynových krizích je opět třeba popsat její obecné charakteristiky – energetický sektor, tranzitní síť plynovodů a společnost Naftogaz.

Energetický sektor a politika

Energetické potřeby Ukrajiny jsou ze 60 % kryty z vlastních zdrojů. Zbytek energetických zdrojů je dovážen, hlavně ze zemí bývalého Sovětského svazu. Dovoz zemního plynu představuje většinový podíl z celkových dovážených energetických zdrojů a energetická závislost Ukrajiny se nejvíce projevuje v oblasti ropy a zemního plynu.

Sektor dodávek zemního plynu je pro ukrajinskou ekonomiku strategicky důležitý. Ukrajina má k dispozici relativně slušné zdroje²⁴ zemního plynu a dobře vyvinutou plynovodní infrastrukturu s 36 tisíci kilometry potrubí. Ukrajina spotřebovává okolo 75 bilionů zemního plynu za rok, a jenom 20 % tohoto objemu je vyprodukován doma. Vyčerpanost domácích nalezišť zemního plynu, zmařené snahy o průzkum, nedostatek investic na modernizaci a zvýšení efektivity a energetické šetrnosti v plynovém a ropném průmyslu pak zvyšují závislost Ukrajiny na dodávaném plynu.²⁵ Ve světovém měřítku se pak Ukrajina řadí na páté místo v objemu 65 miliard krychlových metrů dováženého zemního plynu, viz tabulka č. 4.

Tabulka č. 4: Největší importéři zemního plynu v roce 2009

	Import	Mil. b/r
1.	USA	130 tis.
2.	Japonsko	95 tis.
3.	Německo	88 tis.
4.	Itálie	74 tis.
5.	Ukrajina	65 tis.
6.	Rusko	58 tis.
7.	Francie	43 tis.
8.	Turecko	35 tis.
9.	Španělsko	35 tis.
10.	Jižní Korea	33 tis.

Zdroj: Key World Energy Statistics 2010, str. 14.

Tento významný kontrast je pro Ukrajinu i dodnes významnou příčinou sporů, kdy na jedné straně stojí země, která může využít své geografické výhody a nechat si platit

²³ Zprovoznění plynovodu Jamal přes Bělorusko toto postavení výrazně snížilo, avšak z kapacitního hlediska má Ukrajina stále navrch.

²⁴ Na území Ukrajiny se nachází kolem 1 bilionu metrů krychlových zemního plynu. Jeho těžba a produkce ale nestačí potřebám Ukrajiny, a proto zhruba 80 % je dováženo z Ruska.

²⁵ CHUKHAY, Anna. *Energy sector of Ukraine.*, str. 33

nemalé peníze za tranzit surovin do zemí EU s velkou poptávkou, a na straně druhé musí vynakládat tyto získané prostředky na živění zastaralého a neefektivního hospodářství. Díky této geostrategicky silné pozici však Ukrajina dosáhla v minulosti několika výhodných dohod s Ruskem, kdy i po rozpadu Sovětského svazu zůstaly ceny tak potřebných surovin výrazně pod tržní cenou a dovolovaly tak udržení zaostalého průmyslu.²⁶

Do roku 2005 byly dodávky plynu na Ukrajinu chráněny bilaterálními dohodami s Ruskem a Turkmenistánem. Tyto dohody obsahovaly jak objemy obchodovaného plynu, tak roční paušální cenu za nákup a tranzit. Takovéto dohody byly většinou uzavřeny mezi společností Naftogaz (nejdůležitější ukrajinská státní společnost v oblasti zemního plynu) a exportními společnostmi příslušné země na dobu několika let. Nicméně, ceny a množství byly často měněny a znovu vyjednávány za účasti politiků, vlád, či dokonce prezidentů. V těchto jednáních bylo hlavním ukrajinským cílem zabezpečit nejnižší možné ceny na oplátku za nízké tranzitní poplatky pro ruský plyn na evropské trhy. To vedlo k významně nižším importním cenám pro Ukrajinu než pro ostatní země Evropy.

Na první pohled tyto nižší ceny za plyn prospívaly ukrajinské ekonomice. Na druhou stranu ale také přinesly negativní trendy, jak budoucí vývoj ukazuje. Nízké ceny za plyn totiž především vytvořily nevhodnou ekonomickou a politickou závislost na exportních zemích (Rusko, Turkmenistán) s velkým důrazem na Rusko jako zemi, která reexportuje a je i tranzitní zemí pro neruský plyn. Navíc, paušální a nízké ceny dostaly ukrajinskou ekonomiku do energeticky napjatého a spotřebního směru, jelikož dostatečně nerefletovaly skutečnou hodnotu zemního plynu pro spotřebitele. To pak vedlo k nedostatečnému zlepšování energetické efektivity.²⁷

Rozšiřující se rozdíl mezi ukrajinskou a evropskou cenou za plyn pak také vytvořil velice výhodnou příležitost ke korupci a následným arbitrážím. Nakonec tak užití výše tranzitních poplatků jako vyjednávací výhoda za nízké importní ceny od Ruska podkopalo pověst a spolehlivost Ukrajiny jako transportní země pro ruské exporty plynu do Evropské unie. V důsledku toho začala společnost Gazprom snižovat tranzitní monopol Ukrajiny tím, že ji obešla přes Bělorusko a Polsko (přes plynovod Jamal). V současnosti pak stavěným plynovodem Nord Stream přes Baltské moře se snaží

²⁶ HODAČ, Jan, STREJČEK, Petr. *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*, str. 124

²⁷ CHUKHAY, Anna. *Energy sector of Ukraine.*, str. 34

přesměrovat více dodávek mimo území Ukrajiny. V obou případech použití alternativních tras plynovodů snižuje budoucí výnos Ukrajiny z tranzitu této významné suroviny.²⁸

Tranzit a plynovody

Umožnění transportu energetických zdrojů je pro Ukrajinu velice důležitou ekonomickou aktivitou. Je totiž velice důležitý příjem do státního rozpočtu a garance energetických dodávek. Většina z tranzitních kapacit země je využita k transportu ruské ropy a zemního plynu na evropský trh. Až 80 % ruského plynu pro Evropu je transportováno přes ukrajinský plynový tranzitní systém. Tranzit plynu přes Ukrajinu do Západní Evropy je zcela založený na dohodách se společností Gazprom, jelikož žádná jiná společnost nemá přístup do tohoto systému. Tranzitní poplatky kolem 1,9 dolarů za tunu krychlového metru na 100 kilometrů jsou docela nízké ve srovnání s tranzitními poplatky v jiných zemích (průměrný poplatek za tranzit je kolem 3 dolarů za tunu m³).²⁹

Naftogaz

Naftogaz je významným státním podnikem Ministerstva paliv a energetiky Ukrajiny, která se zabývá těžbou, transportem a čištěním zemního plynu a surové ropy. Tato holdingová společnost se dělí na 11 dceřiných společností, které dále přejímají různé funkce a aktivity své mateřské společnosti. Mezi ty nejdůležitější patří UkrGazProduction, která se zabývá těžbou a produkcí zemního plynu na Ukrajině. Další významnou odnoží Naftogazu je UkrTransGaz, který kontroluje kmenovou síť plynovodů a podpovrchových zásobníků zemního plynu. Poslední výraznou společností pak je Gaz Ukrajiny, která je zodpovědná za distribuci plynu na území Ukrajiny.³⁰

1.3 Evropská unie – odběratel

Evropská unie je v popisovaném konfliktu zájmů odběratelem suroviny. Jeho stále se zvětšující poptávka po zemním plynu a zmenšující se vlastní zásoby nutí země EU importovat tuto surovinu. Jako reminiscence bývalého světového uspořádání pak vznikla v některých zemích Evropy závislost na ruském plynu. Ta na druhou stranu dělá

²⁸ HLAVÁČ, Ivo. *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě : Energetická bezpečnost jako klíčové téma bezpečnostní politiky Evropské unie*, str. 128.

²⁹ CHUKHAY, Anna. *Energy sector of Ukraine.*, str. 34

³⁰ *Naftogaz of Ukraine* [online]

ze zákazníků EU významné odběratele. Znovu tedy uvádím jednotlivé charakteristiky, které specifikují Evropskou unii – spotřeba, import, závislost, transport a politika.

Naleziště a spotřeba

Zásoby zemního plynu jsou v Evropské unii až na výjimky poměrně skromné. Vlastní produkce v rámci EU tvoří kolem 40 % celkové spotřeby.³¹ Důležitá naleziště se nachází v Severním moři, a tudíž hlavními producenty zemního plynu EU jsou především Nizozemsko a Velká Británie. Druhým největším producentem zemního plynu hned po Rusku je na evropském kontinentě Norsko. Jelikož ale není členem Evropské unie, je chápáno jako jeden z dovozců a netvoří tak produkci EU.

Spotřeba plynu v Evropě byla v roce 2008 téměř 520 miliard metrů krychlových zemního plynu, což činí z evropských zákazníků významné světové spotřebitele. Tato vysoká a stále se zvětšující spotřeba spojená s nedostatkem vlastních zásob pak zvyšuje celkovou závislost na dovozech, která by měla v roce 2008 dosáhnout 85 %.³²

Tabulka č. 5: Největší spotřebitelé zemního plynu v roce 2009

	Spotřeba	Mil. b/r
1.	USA	653 tis.
2.	Rusko	610 tis.
3.	Írán	112 tis.
4.	Japonsko	100 tis.
5.	Německo	97 tis.
6.	Kanada	93 tis.
7.	Velká Británie	91 tis.
8.	Ukrajina	85 tis.
9.	Itálie	85 tis.
10.	Saúdská Arábie	76 tis.

Zdroj: Key World Energy Statistics 2010, str. 14.

Jak je zřejmé z tabulky č. 5, rozhodující podíl na spotřebě plynu v zemích EU mají tři země – Německo, Velká Británie a Itálie, které samy spotřebovávají více než polovinu celkové spotřeby zemí EU. Pokud k nim přičleníme i další velké spotřebitele – Francii, Nizozemí a Španělsko, pak společně tyto země již představují kolem tří čtvrtin celkové spotřeby zemí EU. Přitom tyto země mají jen o něco málo více než polovinu obyvatelstva EU a tedy jejich podíl na spotřebě zemního plynu vysoce překračuje průměr EU (zhruba

³¹ EU Energy Policy Data 2007, str. 45.

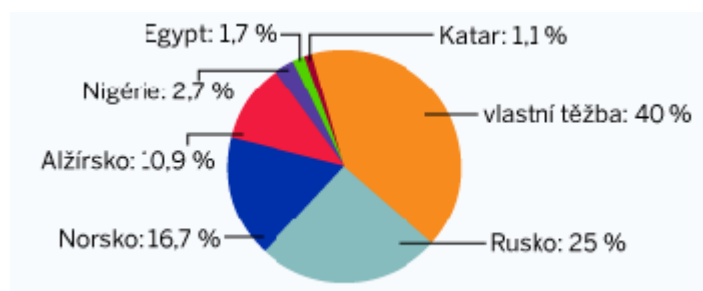
³² CHOW, Edward; ELKIND, Jonathan. *Where East Meets West: European Gas and Ukrainian Reality*, str. 88.

1000 m³ na obyvatele).³³ Spotřeba ostatních členských zemí není tak velká, problémem ale zůstává většinový dovoz.

Import a závislost

Nabídku plynu v Evropě v podstatě tvoří čtyři zdroje mimo domácí produkci, viz graf č.1. Většina dovozu (kolem 60 % spotřeby) pochází z následujících čtyř zemí: Rusko (46 % dovozu), Norsko (27 %), Alžírsko (20 %) a v menší míře Nigérie (kolem 8 %).

Graf č. 1: Původ zemního plynu v Evropě (2009)

Zdroj: EKO, Red. Odkud bere Evropa plyn. Kdo je na kom závislý.

Proporce dodávek z různých zdrojů se ze zřejmých geografických důvodů v rámci EU liší stát od státu. Dominantní postavení Alžírsko v dodávkách plynu na trhy zemí Středoziemního moře (Itálie, Španělsko, Portugalsko) a Norska na severské trhy (Velká Británie, Dánsko, Švédsko) kontrastují s dodávkami ruského plynu do střední a východní Evropy (hlavně nové členské země EU a Německo).³⁴

V popisovaném konfliktu pak hraje roli zejména množství a procento dováženého plynu z Ruské federace. To je v některých zemích Evropy značné a způsobuje mnohdy závislost dovozu této suroviny do země. Podíl ruského plynu na spotřebě především nových členských zemí EU je výrazně větší než u evropské patnáctky, což částečně vysvětluje fakt, že tyto země často vnímají energetickou politiku jako bezpečnostní politiku vůči Rusku.³⁵

Umocnění tohoto problému je i skutečnost, že se v příštích letech očekává nárůst dodávek z Ruska. V roce 2020 má být podíl ruského plynu na celkovém importu do EU 60 %. Takovéto navýšení je způsobeno nahrazováním ropy zemním plynem, růstem elektřiny

³³ VOBR, Stanislav. *Ruský plyn v Česku a v EU*.

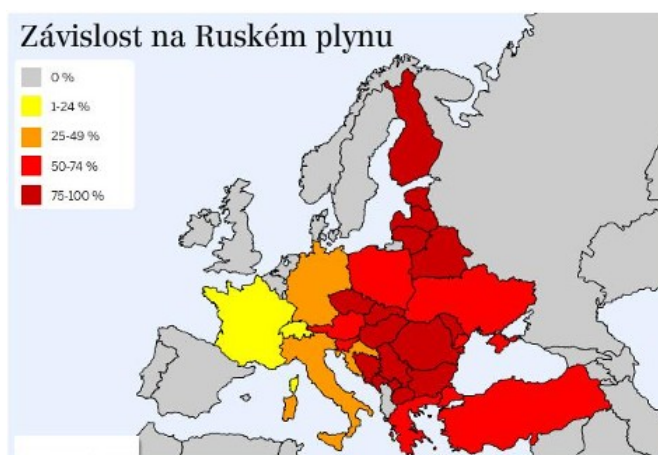
³⁴ NIES, Susanne. *Oil and Gas Delivery to Europe*, str. 44.

³⁵ HLAVÁČ, Ivo. *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě : Energetická bezpečnost jako klíčové téma bezpečnostní politiky Evropské unie*, str. 128.

vyráběné z plynu ale hlavně postupným vyčerpáváním nalezišť zemního plynu na území evropské sedmadvacítky.³⁶

Jak je možné vidět na obrázku č. 3, závislost zemí na ruském plynu se liší. Uvádím proto vybrané země EU s jejich procentním podílem: Estonsko, Lotyšsko, Litva a Finsko – 100 %, Slovensko – 99 %, Řecko – 80 %, Česko – 75 %, Maďarsko – 72 %, Rakousko – 55 %, Polsko – 53 %, Slovinsko – 50 %, Německo 35 %, Francie – 28 % a Itálie – 27 %.³⁷

Obrázek č. 3: Mapa evropských zemí závislých na ruském plynu

Zdroj: EKO, Red. Odkud bere Evropa plyn. Kdo je na kom závislý.

Transport

Jak je zřejmé z obrázku č. 4, síť plynovodů je v Evropě celkem rozvinutá. Problém je spíše v tom, že plynovody z jednotlivých hlavních nalezišť sice zásobují své odběratele, ale nejsou vzájemně propojeny a kompatibilní. To znamená, že při vypadnutí jednoho ze zdrojů dochází k výpadkům v celé sekci pokrytí a jen velmi těžko se dodávky kompenzují od jiných dodavatelů.

V současné době jsou v provozu tři hlavní plynovody z Ruské federace. Nejstarší je plynovod Bratrství, který vede zemní plyn z Jamajské oblasti v Rusku přes Ukrajinu do střední Evropy. Další plynovod Sojuz vede z oblasti Střední Asie opět přes Ukrajinu do střední Evropy. Zatím nejnovější plynovod Jamal z 90. Let 20. Století pak přivádí zemní plyn z Jamajských nalezišť přes Bělorusko a Polsko do Německa.³⁸

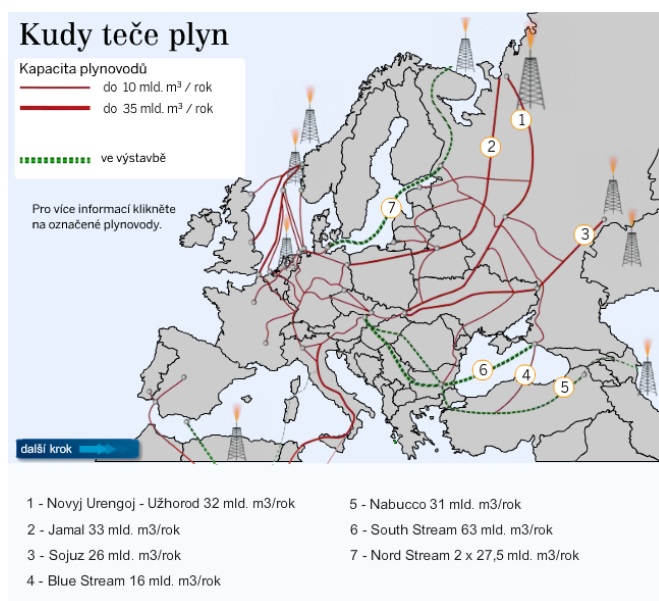
³⁶ NIES, Susanne. *Oil and Gas Delivery to Europe*, str. 44.

³⁷ *Key World Energy Statistics 2010*, str. 40.

³⁸ FRASER, Cameron. *The Politics of EU-Russia Energy Relations*, str. 27.

Dalším funkčním plynovodem je Blue Stream, který obchází Ukrajinu přes Černé moře do Turecka a dále pak do Balkánských zemí. Ten však velký význam nemá, jelikož není napojen na hlavní trasy. Nejnovějším a aktuálně stavěným projektem je plynovod Nord Stream, který po dnu Baltského moře obchází tranzitní země (hlavně Bělorusko a Polsko) a měl by dodávat zemní plyn přímo od ruského prodejce německým zákazníkům.³⁹

Obrázek č. 4: Mapa nalezišť zemního plynu spolu s plynovody v Evropě

Zdroj: EKO, Red. Odkud bere Evropa plyn. Kdo je na kom závislý.

Posledními plánovanými a mezi sebou soupeřícími plynovody jsou Nabucco a South Stream. Plynovod Nabucco zohledňuje snahy diverzifikace a měl by přivádět zemní plyn z Ázerbájdžánu přes Turecko, Bulharsko a Rumunsko do střední Evropy. Plynovod South Stream by na druhou stranu přiváděl opět ruský plyn, ale přes Černé moře, Bulharsko a Srbsko do střední Evropy, čímž by obcházel problematickou Ukrajinu.⁴⁰ Podrobnější mapa nalezišť zemního plynu a plynovodů v Evropě je v příloze 2 (Ložiska zemního plynu v Evropě s navazujícími transportními systémy včetně projektovaných tras).

Politika a bezpečnost

Energetická politika Evropské unie, která dnes patří mezi klíčové politiky, není, na rozdíl od jiných, pevně zakotvena v základních dokumentech EU, i když se v nich od samého začátku okrajově vyskytuje. Evropská Unie zatím nemá zcela ucelenou energetickou

³⁹ FRASER, Cameron. *The Politics of EU-Russia Energy Relations*, str. 28.

⁴⁰ Tamtéž, str. 29.

politiku a podstatná část pravomocí tak zůstávala v rukou členských států. Díky aktuálním problémům s dodávkami energií a klimatickými změnami se ale energetika dostává do popředí zájmů a vzniká nová strategická koncepce v oblasti energetiky EU.⁴¹

Prvotním cílem evropské energetické politiky je zajistit stabilní dodávky energie a současně spotřebitelům poskytnout možnost nakupovat elektrickou energii, plyn či pohonné hmoty apod. za dostupné ceny, a to vše při respektování ochrany životního prostředí. Energetika je jako jeden z klíčových sektorů evropské ekonomiky životně důležitá pro konkurenceschopnost a dále pro naplňování závazků vyplývajících z Kjótského protokolu a rovněž významná je i z hlediska zajištění evropské bezpečnosti.⁴²

Evropská energetická politika je v současné době jednou z hlavních priorit Evropské unie. Mezi hlavní důvody patří vysoká míra závislosti na importu, nerovnováha mezi oblastmi produkce a spotřeby, vysoké ceny energií a negativní vliv energetiky na globální klima. Efektivní řešení těchto problémů, se kterými se potýkají všechny státy Evropské Unie, vyžaduje spolupráci na evropské úrovni a koordinovanou vnější energetickou politiku. Vzhledem k těmto výzvám zahájila Evropská komise řadu aktivit v oblasti energetické politiky s cílem vypořádat se s problémem klimatických změn, snížit vnější závislost EU na dodávkách plynu a ropy a zároveň podpořit dlouhodobý ekonomický růst a zaměstnanost. Cílem EU na tomto poli je dosáhnout pestřejšího spektra využívaných zdrojů, teritoriálně diverzifikovaných dodavatelů, zvýšení podílu obnovitelných zdrojů a vytvoření jednotného trhu s energiemi v rámci EU, který by umožňoval solidaritu v krizových situacích. Celkově je na tomto poli třeba zaměřit se na snižování energetické náročnosti ekonomiky a snížení dopadů energetiky na životní prostředí na evropské i celosvětové úrovni.⁴³

Jednotlivé aktivity a výstupy Evropské komise v oblasti energetické politiky jsou uvedeny v dalších kapitolách – vliv plynových krizí na formování energetické politiky EU.

⁴¹ PRÁŠIL, Jan. *Euroskop* [online]

⁴² HLAVÁČ, Ivo. *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě : Energetická bezpečnost jako klíčové téma bezpečnostní politiky Evropské unie, str. 128.*

⁴³ PRÁŠIL, Jan. *Euroskop* [online]

2. PLYNOVÉ KRIZE

Rusko – ukrajinské spory o zemní plyn jsou v podstatě obchodní rozepře, které přerůstají svojí velikostí v transnacionální politický konflikt. Tyto spory mezi ukrajinskou společností Naftogaz (potažmo vládou Ukrajiny) a ruskou společností Gazprom (potažmo vládou RF) jsou zejména ohledně dodávek, cen a dluhů za zemní plyn. Plynová krize pak vzniká, když jsou zastaveny dodávky plynu jako prostředek prosazení zájmů. Významní zákazníci v Evropské unii se tak stávají oběťmi sporu, jejichž sympatie se snaží získat obě strany k docílení svých politik a plánů.

V následujících podkapitolách jsou podrobně rozebrány plynové krize v letech 2006 a 2009, které byly oproti ostatním závažnější a zahrnovaly vnější intervenci politiků. Jejich pozadí, průběh a důsledky jsou důležité pro pochopení významu a vlivu na formování energetické politiky. Zvláště tyto dva konflikty totiž změnily její chápání ze strany Evropské unie a přesunuly tak energetickou politiku na úroveň energetické bezpečnosti.

Pojmenování jako první a druhá plynová krize je v tomto případě záměrné. Není tím myšleno, že by byly jedinými a snad i historicky prvními. Naopak, označují jejich význam a vliv na vytváření nové energetické politiky EU tak, jak se v pořadí staly. Z hlediska časového zasazení a vzniku evropské energetické politiky jsou to právě tyto dvě krize, které se zasadily o nové smýšlení v rámci EU.

2.1 První plynová krize v roce 2006

Plynová krize v roce 2006 započala již v roce 2005 a byla spíše vyvrcholením delšího sporu mezi Ruskem a Ukrajinou, respektive společností Gazprom a Naftogaz. Konflikt se spustil, když Rusko začalo v březnu roku 2005 požadovat navýšení netržních cen za zemní plyn a srovnání s jejich světovou výší. Vrcholu dosáhla krize 1. ledna 2006, když Rusko zastavilo dodávky plynu, což ovlivnilo evropské země závislé na ruském zemním plynu. Současně byla Ukrajina obviněna z kradení plynu určeného pro evropské

trhy a z neplacení dluhu za zemní plyn. Situace se vyřešila 4. ledna 2006, kdy byla uzavřena nová rámcová dohoda, dodávky byly obnoveny a situace se zklidnila.⁴⁴

Pozadí první plynové krize

Počátky příčin sporů o plyn mezi Ruskem a Ukrajinou lze nalézt již v éře Sovětského svazu, ale zejména však po jeho rozpadu, kdy Moskva ztratila kontrolu a vliv nad klíčovou tranzitní zemí důležitou pro přepravu ruského plynu k evropským zákazníkům. Ceny za dovoz ruské ropy do Ukrajiny se již v roce 1993 vyrovnaly těm světovým. Nicméně ceny za dovoz ruského zemního plynu a tranzitní poplatky zůstaly na výrazně nižší úrovni ve srovnání s těmi evropskými. Tato vzájemně výhodná dohoda, která umožňovala Ukrajině kupovat levný ruský plyn k udržení zaostalého průmyslu na oplátku za nízké tranzitní poplatky pro Rusko, zapříčinila pozdější četné problémy.⁴⁵

Obchod s plynem je mezi Ruskem a Ukrajinou vázán dvoustrannými mezivládními dohodami, které v sobě obsahují prodej, objemy tranzitu, ceny za plyn, uskladnění plynu a další záležitosti, jako zakládání společných podniků atd. Obchodní dohody jsou sjednávány mezi příslušnými společnostmi (Gazprom a Naftogaz) podle rámcových dohod, které jsou každoročně doplňovány s uvedením přesné ceny a objemu na následující rok. Obsah těchto smluv navíc bývá tajný, a proto jakákoliv snaha o transparentní jednání je nemožná a často působí až korupčním dojmem.⁴⁶

Postupné sblížování cen za plyn a tranzitních poplatků s těmi světovými, nárůst levných dodávek a neefektivní spotřeby na Ukrajině, nahromadění ukrajinského dluhu a jeho neplacení, nesankcionované odklání a údajné kradení ruského plynu z tranzitního systému a tlak Ruska na Ukrajinu, aby mu prodala plynovou infrastrukturu výměnou za odpuštění pohledávek nakumulovaných během všech obchodních transakcí s plynem, poté způsobilo řadu rusko-ukrajinských plynových krizí. Ty proběhly již v devadesátých letech minulého století a v podstatě pokračují až do současné doby.⁴⁷

Narůstající dynamika rusko-ukrajinských vztahů v jejich energetické dimenzi se začala objevovat na přelomu let 2005 a 2006. Po „oranžové revoluci“ byl v zahraniční i hospodářské politice Ukrajiny nastolen výrazně protiruský kurz. Lze konstatovat, že Ukrajina chtěla směřovat vojensky i ekonomicky do západních struktur (do NATO

⁴⁴ FRASER, Cameron. *The Politics of EU-Russia Energy Relations*, str. 21.

⁴⁵ TICHÝ, Lukáš. *Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009* [online]

⁴⁶ CHOW, Edward; ELKIND, Jonathan. *Where East Meets West: European Gas and Ukrainian Reality*, str. 79.

⁴⁷ WOEHREL, Steven. *Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries*, str. 8.

a EU), ale současně probíhající ruská cenová podpora v odběrech surovin činila takovou politiku nerealizovatelnou.⁴⁸

Od roku 2002 fungoval vzájemný obchod se zemním plynem na barterovém systému, kdy bylo povoleno Ukrajině čerpat až 15 % zemního plynu zdarma za tranzit. To se změnilo 9. srpna 2004, kdy byl podepsán dodatek, který stanovil tranzitní poplatek (1,09 USD za 1000 m³ na 100 km) a cenu za plyn (50 USD za 1000 m³ nezávisle na evropském trhu).⁴⁹

Průběh první plynové krize

Spor se objevil v březnu roku 2005, kdy Gazprom informoval Ukrajinu, že v roce 2006 zvyšuje cenu zemního plynu na tržní úroveň. Zatímco cena byla pro státy západní Evropy v roce 2005 na úrovni 230 USD za 1000 m³, Ukrajina nakupovala plyn dle platných smluv za pouhých 50 USD za 1000 m³. Nová cena pro rok 2006 pak měla být stanovena na 160 USD za 1000 m³, což by bylo pro ukrajinskou ekonomiku devastující.⁵⁰

Nová ukrajinská vláda v čele s prezidentem Viktorem Juščenkem souhlasila s navýšením ceny maximálně na 80 USD za 1000 m³ náhradou za zvýšení tranzitních poplatků. Společnost Gazprom to samozřejmě nepřijala a trvala na svých cenách. Jednání se tak na několik měsíců pozastavila. Spornou věcí zůstává oprávněnost vypovězení staré smlouvy Ruskem a požadování podepsání nové.⁵¹

Díky silnější pozici Ruska a v souvislosti se změnou ukrajinských priorit a vyjednávací pozice⁵² zástupci Gazpromu na konci roku 2005 prohlásili, že protekční ceny pro Ukrajinu jsou minulostí. V prosinci se do konfliktu zapojil ruský prezident Vladimir Putin, který tvrdil, že ukrajinští spotřebitelé mají levnější plyn než ti domácí ruští a že Ukrajina má dostatek peněz na zaplacení dluhu i plynu. Poté bylo Gazpromem stanoveno ultimátum, že pokud Ukrajina do 1.ledna 2006 nepodepíše novou smlouvu, Rusko jí přeruší dodávky plynu.⁵³

Do popředí se pak dostaly různé návrhy řešení sporu jako půjčka od Ruska, odložení splátek za plyn, odložení navýšení ceny, vstup Gazpromu do distribuční sítě Ukrajiny,

⁴⁸ HODAČ, Jan, STREJČEK, Petr. *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*, str. 125.

⁴⁹ Tamtéž, str. 124.

⁵⁰ HODAČ, Jan, STREJČEK, Petr. *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*, str. 125.

⁵¹ WOEHREL, Steven. *Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries*, str. 8.

⁵² Zprv došlo k politickému odklonu od Ruské federace směrem k EU a zadruhé již Ukrajina neměla monopolní pozici výsadního transportéra plynu z Ruska do Evropy po otevření plynovodu Jamal v roce 1997.

⁵³ CHOW, Edward; ELKIND, Jonathan. *Where East Meets West: European Gas and Ukrainian Reality*, str. 82.

přehodnocení setrvání ruské flotily u Černého moře nebo mezinárodní arbitráž. Všechny návrhy byly ale jak ze strany Ruska, tak Ukrajiny odmítnuty.

Přítěží pro Ukrajinu v této situaci bylo, že byla ohrožena plynulost zásobování do zemí západní Evropy, které na kyjevskou vládu vyvíjely tlak ve snaze obhájit své vlastní zájmy, vlastní energetickou politiku. Ukrajina se tak dostala mezi dva silné bloky. Slabá vyjednávací pozice pro Ukrajinu vyplývá i z faktu, že nemá žádné jiné dodávky energetických surovin. Alternativou by byl levnější plyn z Turkmenistánu, ale pokusy o jeho nákup dlouhodobě selhávají, a to jednak na neochotě Ruska tuto konkurenční surovinu transportovat přes své území, ale také kvůli platební neschopnosti Ukrajiny. To se Turkmenistánu nevyplatí, a proto raději prodává plyn přímo Rusku.⁵⁴

Poté, co Kyjev odmítl akceptovat zvýšení cen, Rusko zastavilo 1. ledna 2006 dodávky plynu na Ukrajinu. I když byly zastaveny dodávky pouze na Ukrajinu, řada evropských zemí také zaznamenala snížené dodávky. Evropská unie na to zareagovalo prohlášením, že blokování dodávek plynu je neakceptovatelné. Současně Rusko obvinilo Ukrajinu z krádeže plynu určeného pro evropské trhy, což bylo později potvrzeno, ale pouze jako nezbytně nutné množství k přežití výrazných mrazů.⁵⁵

Dodávky plynu byly obnoveny 4. ledna 2006 poté, co obě strany podepsaly rámcovou dohodu na dobu pěti let (do roku 2010). Na základě tohoto kontraktu byla vytvořena nová rusko-švýcarská zprostředkovatelská společnost RosUkrEnergo, která by měla míchat ruský plyn s plynem ze střední Asie⁵⁶ a měla by získat exkluzivní přístup na ukrajinský energetický trh. Nově stanovená cena 95 USD za 1000 m³ pak byla kompromisem a uspokojila všechny strany. Se současným téměř dvojnásobným navýšením ceny plynu pro Ukrajinu byla dohodnuta i úprava poplatku za tranzit. Ten ze zvedl z předkrizových 1,06 USD na 1,60 USD za 1000 m³ na 1000 km a až z jedné třetiny tak mohl kompenzovat Ukrajině nově vzniklé náklady.⁵⁷

Ukončení celého konfliktu nastalo 11. ledna 2006, kdy oba prezidenti, Vladimír Putin i Viktor Juščenko, potvrdili podepsání kontraktu.⁵⁸

⁵⁴ HODAČ, Jan, STREJČEK, Petr. *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*, str. 125.

⁵⁵ CHOW, Edward; ELKIND, Jonathan. *Where East Meets West: European Gas and Ukrainian Reality*, str. 82.

⁵⁶ Zemní plyn bude Gazprom prodávat RosUkrenergo za tržní cenu (230 USD za 1000 m³). Ten po smíchání v proporci jedna třetina ruského a dvě třetiny levnějšího turkmenského a kazašského (65 USD za 1000 m³) prodá Naftogazu plyn za výslednou cenu (95 USD za 1000 m³).

⁵⁷ HODAČ, Jan, STREJČEK, Petr. *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*, str. 126.

⁵⁸ TICHÝ, Lukáš. *Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009* [online]

Důsledky první plynové krize

Důsledky první plynové krize mají několik rovin. Týkala se totiž všech tří zasažených aktérů – Ruska, Ukrajiny, EU a důsledky jsou viditelné na poli ekonomickém, politickém i bezpečnostním.

Z ekonomického hlediska zasáhl čtyřdenní výpadek všechny zúčastněné. Ruské federaci vznikla škoda z neprodaného zemního plynu. Na druhou stranu si ale v dlouhodobém hledisku navýšením cen Gazprom pomohl a jednoznačně posílil. Ukrajina na tom prodělala asi nejvíce, protože jednak musela zaplatit dluh a jednak se jí zvýšily ceny za odběr. Evropská unie potom jako oběť konfliktu řešila výpadky v dodávkách různorodě, podle velikosti poklesu. V průměru byl ale úbytek plynu třetinový a za pár dnů nestačil způsobit tak výrazné ekonomické škody, zejména protože bylo možné kompenzovat tento nedostatek z rezervních zásobníků.⁵⁹

Z politického hlediska energetická krize jasně poukázala na jeden aspekt, a sice, že Rusko je i při ztrátě své někdejší vojenské síly stále ve světě schopno díky svým ekonomickým zdrojům uplatňovat svou politickou moc. Ztráta důvěryhodnosti Ruska coby spolehlivého dodavatele surovin do západní Evropy také nenastala. Dodávky do západní Evropy totiž nebyly v průběhu krize zastaveny, ale byla to Ukrajina, která nelegálně odebírala plyn určený jiným zákazníkům. Plyn se tak spíše stal prostředkem politického nátlaku Ruska na Ukrajinu a ukazatelem míry stability a politického stavu Ukrajiny.⁶⁰

Rusko-ukrajinský spor o plyn byl ale výrazný i v jiném ohledu. Poprvé se totiž jako bezpečnostní hrozba zasloužil o sjednocení členských států EU v této oblasti a tím podnítil hlubší uvažování nad energetickou bezpečností, čímž ovlivnil i její budoucí formování. Do té doby si totiž každá země (a zvláště ty více ekonomicky výkonné) vytvářely svoji vlastní politiku vůči Rusku k hájení vlastních zájmů. Až krize ukázala nutnost společného řešení, které by do budoucna zajistilo celkovou bezpečnost v energetických dodávkách na evropském kontinentě.⁶¹

⁵⁹ CHOW, Edward; ELKIND, Jonathan. *Where East Meets West: European Gas and Ukrainian Reality*, str. 84.

⁶⁰ HODÁČ, Jan, STREJČEK, Petr. *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*, str. 127.

⁶¹ Tamtéž, str. 129.

2.2 Druhá plynová krize v roce 2009

Plynová krize v roce 2009 započala sérií neúspěšných jednání v roce 2008, kdy Gazprom odmítl podepsat novou dohodu o dodávkách na rok 2009, pokud Naftogaz nezaplatí své nakumulované dluhy za předešlé dodávky plynu. Rusko po bezvýsledných jednáních 1. ledna 2009 zastavilo dodávky plynu na Ukrajinu. 7. ledna 2009 se spor změnil v krizi, kdy byla na 13 dní Evropa odříznuta od veškerých dodávek ruského plynu. Po zapojení Evropské unie jako nezávislého zprostředkovatele a obou prezidentů Ruska i Ukrajiny byl nakonec konflikt 18. ledna 2009 vyřešen podepsáním nové dohody na následujících deset let.⁶²

Pozadí druhé plynové krize

Kvůli postupně zvyšujícím se cenám surovin z Ruska a vzhledem k hospodářské recesi a platební neschopnosti začátkem 90. let se Ukrajina výrazně zadlužila vůči ruským surovinovým dodavatelům. Už v roce 1993 činil dluh vůči RF 600 mil. dolarů. Ten se neustále zvyšoval, až v roce 1998 činil 900 mil. dolarů a v roce 2004 pak 1,4 mld. dolarů. Po první plynové krizi pak podle dohody měl splátky dluhů zajišťovat ukrajinský Naftogaz, vstup Gazpromu do ukrajinského tranzitního systému byl odmítnut.⁶³

Postupné navyšování importních cen pro Ukrajinu a jejich sblížování s těmi celosvětově tržními netrvalo po první plynové krizi dlouho. Již koncem roku 2006 došlo k dalšímu zvýšení na 130 USD za 1000 m³ (což je zdražení o více než 40 %). Tentokrát se ale cenová úprava obešla bez jakýchkoliv nedorozumění či problémů s dodávkami a dohoda byla uzavřena během krátkých jednání.⁶⁴

Problémy opět nastaly na podzim 2007, kdy se vyjednávaly ceny na rok 2008. Gazprom tentokrát vyhrožoval zastavením dodávek, pokud nebude zaplacen dluh 1,3 mld. dolarů. Po dlouhých tahanicích a krátkém zastavení dodávek se nakonec prezidenti Putin a Juščenko dohodli na splátkovém kalendáři. Nová cena pro ukrajinské odběratele pak byla na rok 2008 stanovena ve výši 179,5 USD za 1000 m³. Během celého roku 2008 nadále docházelo k četným sporům ohledně znění dohod, platných cen, placení za dodaný plyn a dluhu. V březnu 2008 opět došlo k roztržce a proudění plynu bylo pozastaveno, avšak krátce nato obnoveno. Nutno poznamenat, že do této doby byla vždy od první

⁶² FRASER, Cameron. *The Politics of EU-Russia Energy Relations*, str. 22.

⁶³ HODAČ, Jan, STREJČEK, Petr. *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*, str. 122

⁶⁴ Tamtéž, str. 127.

plynové krize cena stanovena a dodávky uskutečněny kompromisem přes zprostředkovatelskou společnost RosUkrEnergo jako směsice plynu ruského a středoasijského.⁶⁵

V říjnu 2008, po celoročním vyjednávání, byla podepsána úplně nová rámcová dohoda, tentokrát již premiérem RF Vladimírem Putinem a ukrajinskou premiérkou Julii Tymošenkovou. Tato dohoda zahrnovala ustanovení na zvýšení importních cen zemního plynu a tranzitních poplatků na tržní, ekonomicky založenou na oboustranně dohodnutou výši během následujících tří let. Jelikož se společnost RosUkrEnergo stihla za dobu své existence zdiskreditovat⁶⁶, bylo také dohodnuto, že plyn bude odebírán společností Naftogaz přímo od ruského Gazpromu, čímž byli z obchodu s plynem odstraněni všichni zprostředkovatelé.⁶⁷

Průběh druhé plynové krize

I když byl mechanismus stanovení ceny a dodavatele jasně stanoven, opět se objevil problém nesplaceného dluhu. V listopadu 2008 totiž Gazprom znovu obvinil Ukrajinu (resp. její ropný a plynárenský monopol Naftogaz) z nezaplaceného dluhu, převyšujícího již 2,4 mld. dolarů. Po tom, co se koncem prosince 2008 obě strany nedohodly na výši tohoto dluhu a jeho zaplacené částce, ceně zemního plynu pro rok 2009 a poplatcích za tranzit plynu do Evropy, Gazprom po mnoha výhrůžkách 1. ledna 2009 zastavil dodávky plynu na Ukrajinu.⁶⁸

Přerušení dodávek mělo ovlivnit jenom dodávky na Ukrajinu, Rusko tak stále posílalo plyn přes ukrajinské tranzitní plynovody dále do Evropy. Nicméně, během pár dnů Gazprom obvinil Ukrajinu z krádeže a neoprávněných odběrů plynu z tranzitních plynovodů pro své účely a 7. ledna 2009 nadobro zastavil veškeré dodávky plynu i do Evropy. Naftogaz krádeže popřel s tím, že použil vlastní plyn pro technické účely. Evropská unie zastavení dodávek ostře kritizovala a vyzývala k naléhavému řešení sporů a okamžitému obnovení dodávek. Současně ale odmítla stranit Rusku nebo Ukrajině. Obchodní spor se tak opět stal transnacionálním konfliktem a krizí.⁶⁹

⁶⁵ TICHÝ, Lukáš. *Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009* [online]

⁶⁶ Objevily se totiž pochybnosti o netransparentnosti a korupci v zprostředkovatelské společnosti RosUkrEnergo, kterou navíc z 50 % vlastní Gazprom a 45 % podíl společnosti drží ukrajinský oligarcha napojený na prezidenta Juščenka. Navíc se taková výhodná a výdělečná činnost nelíbila některým ukrajinským představitelům, především Tymošenkově.

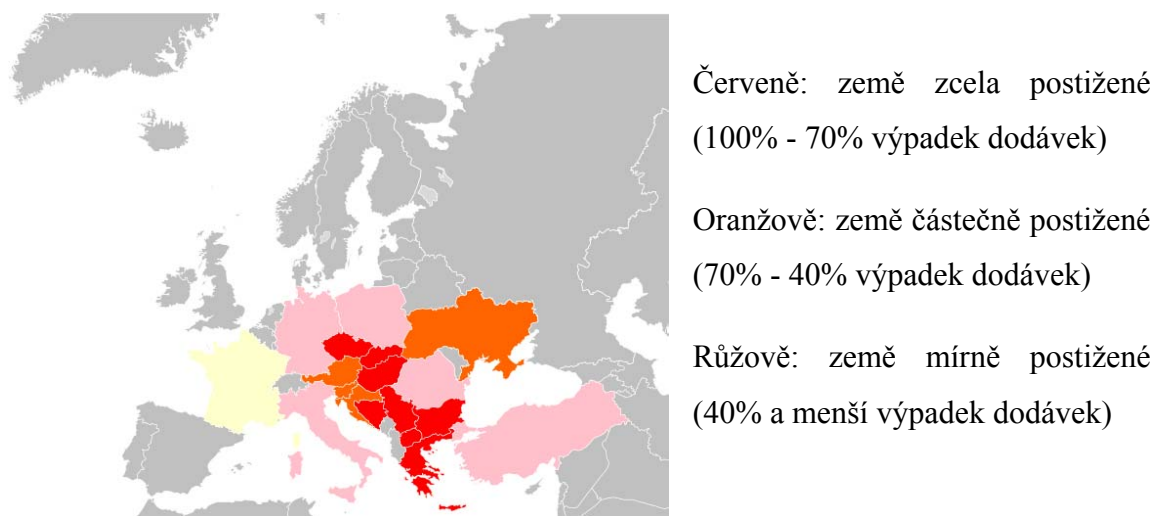
⁶⁷ WOEHREL, Steven. *Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries*, str. 9.

⁶⁸ TICHÝ, Lukáš. *Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009* [online]

⁶⁹ WOEHREL, Steven. *Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries*, str. 9.

Následkem toho zůstala přibližně na dva týdny částečně nebo zcela bez dodávek zemního plynu většina členských i nečlenských států EU. Mnoho velkých evropských zemí (včetně Ukrajiny) tímto zastavením dodávek zprvu moc netrpělo. Přesto, že zrovna probíhala tuhá zima, vděčí tomu hlavně díky velkému množství plynu ve svých podzemních zásobnících. Nicméně některé menší země (hlavně ty baltánské) byly výrazně postižené, viz obrázek č. 5. Hlavním důvodem různé míry postižení pak byl především poměr dodávaného plynu z Ruska na celkové spotřebě a celkový počet a objem plynových zásobníků.⁷⁰

Obrázek č. 5: Mapa zemí zasažených plynovou krizí v roce 2009

Zdroj: EKO, Red. Odkud bere Evropa plyn. Kdo je na kom závislý.

Jednání mezi Ruskem a Ukrajinou opakovaně selhávala a obě strany se během krize navzájem obviňovaly z odříznutí a nebyly schopné dojít k urychlenému řešení. Celá krize byla doprovázena dezinformacemi z obou stran, kdy se Rusko i Ukrajina snažily přesvědčit evropské zákazníky o oprávněnosti svého jednání. Proto se do sporu zapojila i Evropská unie, která jako prostředník ke sjednání dohody vyslala nezávislou monitorovací misi odborníků, aby zjistila stav a našla řešení. Bohužel se ale nesetkala s velkým úspěchem. Z toho důvodu tedy vstoupili do konfliktu i čelní představitelé Evropské unie. Tehdejší předseda Rady EU Mirek Topolánek⁷¹, předseda Evropské komise Jose Barroso či německá kancléřka Angela Merkelová a francouzský prezident Nicolas Sarkozy se snažili přímým participováním a jednáním s ruským premiérem

⁷⁰ TICHÝ, Lukáš. *Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009* [online]

⁷¹ Česká republika předsedala Evropské radě v první polovině roku 2009, a proto byl předsedou tehdejší český premiér.

Vladimírem Putinem i ukrajinskou premiérkou Julií Tymošenkovou docílit smíru a sjednání nové dohody.⁷²

Spor byl vyřešen 18. ledna 2009. Rusko a Ukrajina podepsaly novou dohodu, která zahrnovala období příštích deseti let a týkala se jak dodávek na Ukrajinu, tak tranzitu této strategické suroviny do Evropy. Strany se mimo jiné dohodly, že Ukrajina dostane 20% slevu na dodávky v roce 2009 za podmínky, že ceny transportu suroviny do Evropy zůstanou na úrovni roku 2008 pro následující rok a že od 1. ledna 2010 budou všechny ceny i poplatky na evropském standardu bez jakýchkoliv výjimek nebo slev. Část ukrajinského dluhu byla splacena ještě před krizí, další část pak během krize a zbytek byl odpuštěn v souvislosti s novou dohodou. Dne 20. ledna začal plyn opět proudit do Evropy a do dvou dnů byly dodávky plně obnoveny.⁷³

Důsledky druhé plynové krize

Odhaduje se, že Gazprom v důsledku krize ztratil až 1,5 miliardy dolarů na příjmech kvůli nedostatku tržeb a Ukrajině vznikly velké ekonomické ztráty v důsledku zastavení téměř veškerého průmyslu v zemi, který je na plynu vysoce závislý (jenom kolem 100 milionů dolarů ztratila na tranzitních poplatcích). Pro nepřipravené země EU měl tento spor též velice vážné dopady jak v ekonomických ztrátách, tak v omezení běžného života obyvatel. Nejvíce postiženou oblastí byla jihovýchodní Evropa, kde země většinou nemají v dodávkách plynu jinou alternativu než ruský plyn, a tak např. Slovensko vyhlásilo stav nouze a Bulharsko bylo nuceno zastavit produkci v některých důležitých továrnách. Naopak zemím západní Evropy spor nezpůsobil vážnější problémy, protože investovaly do zlepšení struktury již po krizi v roce 2006.⁷⁴

Krize se nenávratně podepsala na pověsti Ruska jako dodavatele energie a Ukrajiny jako tranzitní země plynu do Evropy, jelikož poprvé došlo záměrně k úplnému zastavení dodávek zemního plynu i do samotné Evropské unie. Ta tím spíše urychlila úvahy o společné energetické politice členských států, o projektech řešících závislost na ruských surovinách či ukrajinském transportním systému – tj. o jednotném postupu, diverzifikaci zdrojů a budování nových plynovodů či zásobníků na plyn.⁷⁵

⁷² TICHÝ, Lukáš. *Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009* [online]

⁷³ WOEHREL, Steven. *Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries*, str. 9.

⁷⁴ PIRANI, Simon, STERN, Jonathan, YAFIMAVA, Katja. *The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a comprehensive assessment*, str. 60.

⁷⁵ TICHÝ, Lukáš. *Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009* [online]

Špatný finanční stav společnosti Naftogaz a jeho zákazníků na Ukrajině ve spojení s dopady devastující ekonomické krize by mohl vést k dalším plynovým krizím i v budoucnu. Proto si byla Ukrajina nucena v roce 2009 zajistit dostatek půjček od Evropské unie, Spojených států i Ruské federace, aby dokázala platit za dodaný plyn včas a předešla tak budoucím problémům. Další půjčky, zvláště pak od Evropské banky pro rekonstrukci a rozvoj a Světové banky, byly přijaty na podporu rozvoje a modernizaci ukrajinského plynárenského sektoru, a to jak infrastruktury, tak i větší transparentnosti v chodu tohoto sektoru.⁷⁶

⁷⁶ WOEHREL, Steven. *Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries*, str. 10.

3. KOMPARACE KRIZÍ A JEJICH VLIV NA EU

Tato kapitola si klade za cíl zhodnotit důsledky obou plynových krizí v letech 2006 a 2009, navzájem porovnat jejich důsledky a vyvodit z nich vliv na formování nové jednotné energetické politiky Evropské unie.

3.1 Komparace plynových krizí

Komparace plynových krizí v letech 2006 a 2009 může mít několik rovin. Tato kapitola se bude zabývat zvláště tou politickou a bezpečnostní, které nejvíce podnítily uvažování a potřebu po společném evropském přístupu v oblasti energetiky. Ekonomickým důsledkům a jejich komparaci naopak nebude věnován prostor, protože se značně lišily a jejich vliv na formování evropské energetické politiky je spíše vedlejší.

Je možné konstatovat, že obě krize si byly hodně podobné. Vždy se jednalo o stejné aktéry se stejnými pozicemi a šlo o stejnou věc - zemní plyn. Role se v průběhu krizí nijak výrazně nezměnily, ale naopak se spíše utvrdily a nabyly na významu. To potvrzuje i fakt, že docházelo ke stejným scénářům vývoje krizí, které se až nápadně opakovaly. Každá ze zúčastněných stran měla své motivy a záměry, se kterými do konfliktu vstupovala, a proto také od konfliktu odcházela s různými důsledky.

Pro Rusko a Ukrajinu je hlavním důsledkem plynových krizí ztráta důvěry EU a značky spolehlivých partnerů. Po první plynové krizi se mluvilo o jakémsi nedorozumění, či pomstě, a oba hráči spíše zkoušeli, co ten druhý vydrží. V případě druhé krize již bylo zřejmé, že se ani jeden lehce nevzdá, bude otevřený souboj a využijí se všechny možné prostředky k docílení vítězství. To se ale samozřejmě negativně odrazilo na „image“ obou hráčů a vytvořilo negativní smýšlení o jakémkoliv budoucím poklidném rozvoji v řešení problému.⁷⁷

Asi nejviditelnější rozdíl mezi plynovými krizemi v letech 2006 a 2009 byl pro Evropskou unii. V roce 2006 šlo pouze o „strašení a testování“, kdo kolik vydrží. „Kočkovaná“ mezi Ruskem a Ukrajinou byla vnímána uvážlivě, ale stále nedošlo k úplnému zastavení dodávek. O energetické politice tak bylo uvažováno jako o jedné

⁷⁷ TICHÝ, Lukáš. *Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009* [online]

z nově nastupujících společných evropských politik, která bude v budoucnu hrát velkou roli, a to ne na státní, ale celoevropské úrovni. Nicméně, v roce 2009 bylo již zřejmé, že se jedná o přímé ohrožení bezpečnosti členských států Evropské unie a energetická politika se jasně přesunula do pozice bezpečnostní politiky, tudíž jedné z nejdůležitějších. Vážnost této situace byla zřejmá a Evropská unie podle toho reagovala.⁷⁸

Jelikož jsou tyto pravidelné spory mezi Ruskem a Ukrajinou velice nevyzpytatelné a neovlivnitelné, Evropská unie musí k zabránění dalších podobných plynových krizí začít rozvíjet určité politiky, které by situaci zlepšily. Mezi vnější politiky se řadí zejména vybudování dlouhodobého a stabilního energetického partnerství s Ruskem a prohloubení a posílení partnerství s Ukrajinou. Mezi ty vnitřní pak přijetí společné energetické politiky s definovanou strategií, zajištění diverzifikace energetických zdrojů a zajištění diverzifikace dodávek. Tyto politiky více rozpracovává následující kapitola.

3.2 Vliv plynových krizí na formování energetické politiky EU

Plynové krize v letech 2006 a 2009 byly jedním z impulzů k dotvoření nové společné energetické politiky Evropské unie. Při srovnání doby sporů o plyn a začátku formování nové politiky je zřejmé, že mezi nimi existuje propojenost. Tato spojitost v prvním desetiletí 21. století pak vytvořila vhodné podmínky pro uspíšení celého procesu a tím přispěla k formování této politiky. Základy Evropské unie v podstatě leží na energetické politice, přesto však o jednotné energetické politice dodnes nemůže být řeč. K pochopení vzniku nových norem v této oblasti je proto zapotřebí se krátce seznámit i s historií energetické politiky EU.

Již první tři Evropská společenství (Evropské společenství uhlí a oceli, Evropské hospodářské společenství a Evropské společenství pro atomovou energii) se zabývala energetickou politikou a zahrnovala v sobě společný dohled a kooperaci nad strategickými surovinami tehdejší doby (uhlí, jádro). Nicméně, tyto instituce se zabývaly pouze sektorovými agendami a na jejich základě nevznikla žádná forma

⁷⁸ TICHÝ, Lukáš. *Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009* [online]

společné energetické politiky, tak jak ji vnímáme dnes. Ta byla vytvořena až v roce 1986 v rezoluci ministrů ES a stanovila obecné cíle energetické politiky do roku 1995.⁷⁹

Po dalším desetiletí byla v prosinci 1995 představena Bílá kniha - Energetická politika pro Evropskou unii⁸⁰, která stanovila za hlavní cíle konkurenceschopnost, spolehlivost dodávek a ochranu životního prostředí. Ústředním faktorem zde byla integrace trhu. To bylo také na dlouhou dobu naposled, co se tímto problémem Evropská komise zabývala, žádnou další aktivitu v této politice nevyvíjela. Obrat nastal až v posledních pěti letech, a to také díky opakovaným problémům s dodávkami zemního plynu do Evropy ve sporech mezi Ukrajinou a Ruskem.⁸¹

V následujících podkapitolách jsou podrobně rozebrány jednotlivé legislativní normy energetické politiky Evropské unie, které se staly milníky ve vývoji nové sdílené politiky EU v období popisovaných plynových krizí, tj. od roku 2006 až do současnosti. Těmito milníky pak jsou zejména Zelená kniha z roku 2006, Energetická politika pro Evropu z roku 2007, Druhý strategický přezkum z roku 2008, Lisabonská smlouva z roku 2009 a nakonec strategie Evropa 2020 z roku 2010.

Zelená kniha (2006)

Prvním významným impulzem pro sjednocování energetické politiky EU těsně po první plynové krizi bylo v březnu 2006 předložení dokumentu Zelená kniha - Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii.⁸² Ta v podstatě dále rozpracovala cíle Bílé knihy a Evropská komise v ní navrhuje společnou energetickou politiku, která umožní Evropě do budoucna čelit obtížím s energetickými dodávkami a jejich vlivům na ekonomický rozvoj a životní prostředí. Zelená kniha je významným milníkem ve vývoji společné energetické politiky, protože jako první dává dohromady různorodé energetické politiky jednotlivých zemí a vytváří z nich společnou strategii pro Evropu.⁸³

„Pokud chce Evropa dosáhnout svých cílů v oblasti ekonomické, sociální a životního prostředí, musí v oblasti energetické čelit problémům jako vzrůstající závislost

⁷⁹ PRÁŠIL, Jan. *Euroskop* [online]

⁸⁰ Bílé knihy jsou dokumenty Evropské komise, které obsahují návrhy na činnost Společenství v určité oblasti. Bílá kniha má pro členské státy EU pouze doporučující povahu a je proto nezávazným dokumentem.

⁸¹ PRÁŠIL, Jan. *Euroskop* [online]

⁸² Zelené knihy jsou dokumenty Evropské komise, které popisují stávající stav určité problematiky a dále navrhuji řešení, jak situaci řešit. Zelené knihy mají za úkol nastartovat veřejné diskuse o konkrétních tématech a záměrech Evropské komise ještě předtím, než přistoupí k jejich zpracování do podoby zákona či směrnice.

⁸³ PRÁŠIL, Jan. *Euroskop* [online]

na energetických dodávkách, nestálé ceny ropy a zemního plynu, změny klimatu, zvyšující se poptávka, aby docílila plně konkurenceschopného vnitřního trhu s energiemi. EU musí využít své pozice druhého největšího trhu s energiemi jako světový vůdce v poptávce po energiích a podpoře obnovitelných energetických zdrojů.“⁸⁴

Evropská komise proto v tomto dokumentu navrhuje k implementaci Evropskou energetickou politiku, která je založena na následujících třech pilířích:⁸⁵

- udržitelnost: aktivně bojovat se změnami životního prostředí prostřednictvím podpory obnovitelných zdrojů a energetické efektivity
- konkurenceschopnost: zlepšit efektivitu evropské energetické sítě vytvořením opravdu konkurenceschopného vnitřního trhu s energiemi
- bezpečnost dovozu: lépe koordinovat dovoz do EU a poptávku po energiích v rámci mezinárodního kontextu

Tyto tři pilíře jsou následně rozpracovány do šesti prioritních oblastí s konkrétními návrhy řešení. Ty by pak měly Evropě pomoci zajistit dodávky energie, které jsou bezpečné, konkurenceschopné a udržitelné na následující desetiletí:⁸⁶

- energetika pro růst a pracovní místa, dovršení vnitřního trhu s energiemi,
- bezpečnost dovozu, solidarita mezi členskými státy,
- směřování k udržitelnému, efektivnímu a diverzifikovanému energetickému mixu,
- Evropská unie v čele boje proti změnám životního prostředí,
- výzkum a inovace ve prospěch energetické politiky EU,
- směřování ke společné vnější energetické politice.

Zelená kniha byla Evropskou komisí dvakrát přezkoumána v tzv. „balíčcích“ z let 2007 (Energetická politika pro Evropu) a 2008 (Druhý strategický přezkum energetiky).

⁸⁴ Europa : Summaries of EU legislations [online]. *Green Paper: A European strategy for sustainable, competitive and secure energy.*

⁸⁵ *Zelená kniha : Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii.* Brusel : Evropská komise, KOM(2006) 105 v konečném znění, 2006.

⁸⁶ Europa : Summaries of EU legislations [online]. *Green Paper: A European strategy for sustainable, competitive and secure energy.*

Energetická politika pro Evropu (2007)

Dalším zásadním přelomem ve vývoji evropské energetické politiky bylo vypracování nové strategické koncepce – Energetická politika pro Evropu z ledna 2007. Je to balík zásadních energetických dokumentů, který vychází z prvního přezkumu energetické strategie EU publikovaného v Zelené knize a který byl zásadním způsobem ovlivněn první plynovou krizí v roce 2006. Evropská komise v něm uvádí své návrhy, opatření a řešení, na jejichž základě se má formovat budoucí společná energetická politika EU.

Balíček vychází z naléhavé potřeby (v souvislosti s plynovými krizemi) jednotného postupu členských států v oblasti energetiky a stanovuje hlavní priority současné energetické politiky EU, kterými jsou boj proti změně klimatu, snížení vnější závislosti EU na energetických dodávkách ropy a zemního plynu, podpora konkurenceschopnosti.⁸⁷

Jádrem energetického balíčku je akční plán, který má deset kapitol, v nichž jsou navržena konkrétní opatření. Mezi hlavní opatření této strategie pak patří:⁸⁸

- vytvoření vnitřního trhu s energiemi: konkurenceschopný, integrovaný, propojený trh s veřejnými energetickými službami,
- zajištění bezpečných energetických dodávek,
- snížení emisí skleníkových plynů, energetická efektivita, obnovitelné zdroje,
- vývoj nových energetických technologií,
- posouzení budoucnosti jaderné energetiky,
- zavedení společné vnější energetické politiky.

Druhý strategický přezkum energetiky (2008)

Druhý strategický přezkum energetiky, který opět vychází z předchozích dokumentů, je představen v listopadu 2008, těsně před druhou plynovou krizí. Tato strategie se zaměřuje na vybudování energetické solidarity mezi členskými státy, a proto představuje Akční plán EU pro zabezpečení dodávek energie a jejich solidární využití. Zároveň přijímá balíček návrhů na zvýšení energetické efektivity za účelem úspor v klíčových oblastech energetiky. Jsou to právě důležité faktory bezpečnosti a solidarity, které

⁸⁷ Evropa : Summaries of EU legislations [online]. 2007 [cit. 2011-05-19]. *An Energy Policy for Europe*.

⁸⁸ *Energetická politika pro Evropu*. Brusel : Evropská komise, KOM(2007) 1 v konečném znění, 2007.

přispívají k efektivní energetické politice. Zdůraznění a zaměření se na tyto dvě hodnoty má potom pomoci změnit energetickou politiku.⁸⁹

Cílem strategie je dodržení iniciativy „20-20-20“: snížit emise skleníkových plynů o 20 %, zvýšit podíl obnovitelných energetických zdrojů na spotřebě energie na 20 % a zlepšit energetickou účinnost o 20 %, to vše do roku 2020. Za tímto účelem rozpracovává akční plán pět hlavních bodů, které mají podpořit dosažení těchto cílů:⁹⁰

- budování nové infrastruktury a diverzifikace energetických dodávek,
- vnější energetické vztahy,
- obchodování s ropou a zemním plynem na burzách a vytvoření varovného krizového mechanismu,
- energetická efektivita,
- co největší využití vlastních energetických zásob.

Lisabonská smlouva (2009)

S přijetím Lisabonské smlouvy získává energetická politika poprvé zakotvení ve smlouvě, tzn. v primární legislativě EU. Hlava XXI ji zařazuje do sdílených pravomocí a konkrétně čl. 194 udává za cíl členských států zajistit fungování trhu s energií, zajistit bezpečnost dodávek energie v Unii, podporovat energetickou účinnost a úspory energie jakož i rozvoj nových a obnovitelných zdrojů a podporovat propojení energetických sítí.⁹¹

Za účelem nápravy negativních vlivů finanční (z roku 2008) a energetické krize (hlavně druhé plynové krize v roce 2009) bylo v červenci 2009 přijato nařízení Evropského parlamentu a rady č. 633/2009 o zavedení programu na podporu hospodářského oživení prostřednictvím finanční pomoci Společenství pro projekty v oblasti energetiky. Toto nařízení mělo za cíl vytvořit Evropský energetický program pro hospodářské oživení za účelem finanční podpory třech hlavní oblastí energetického sektoru, kterými jsou:⁹²

- infrastruktura plynovodů a elektrických sítí,
- pobřežní větrné elektrárny,

⁸⁹ Evropa : Summaries of EU legislations [online]. 2009 [cit. 2011-05-19]. *Energy Security and Solidarity Action Plan*.

⁹⁰ *Druhý strategický přezkum energetické politiky*. Brusel : Evropská komise, KOM(2008) 781 v konečném znění, 2008.

⁹¹ ČERNŮCH, Filip. Global Politics [online]

⁹² Evropa : Summaries of EU legislations [online]. 2010 [cit. 2011-05-19]. *European Energy Programme for Recovery*.

- těžba a uskladnění uhlí.

Evropa 2020 (2010)

V listopadu 2010 vydala Evropská komise zatím poslední strategii Evropa 2020, ve které aktualizuje energetickou politiku EU. Strategie pro konkurenceschopnou, udržitelnou a bezpečnou energetiku vymezuje priority energetické politiky EU v horizontu 2011-2020 a nabízí přehled o současném stavu energetické politiky EU.⁹³

Strategie Evropa 2020 má pět hlavních priorit:⁹⁴

- dosažení účinného využívání energie v Evropě,
- vybudování funkčního celoevropského integrovaného trhu s energií,
- posílení postavení spotřebitelů a dosažení co nejvyšší úrovně bezpečnosti a zabezpečení dodávek energie,
- posílení vedoucího postavení Evropy v oblasti energetických technologií a inovací,
- upevnění vnějšího rozměru energetického trhu EU.

V současné době má další integrace zajistit spotřebitelům bezpečné dodávky za přijatelnou cenu, větší konkurenceschopnost a nižší emise. V následujících deseti letech členské státy čekají investice ve výši 1 bilionu eur do diverzifikace energetických zdrojů, propojení infrastruktur a výměny zařízení za účinnější a šetrné k životnímu prostředí.⁹⁵

⁹³ Evropa : Summaries of EU legislations [online]. 2010 [cit. 2011-05-19]. *A strategy for competitive, sustainable and secure energy*.

⁹⁴ *Energy 2020 : A strategy for competitive, sustainable and secure energy*. Brussels : European Commission, COM(2010) 639 final, 2010.

⁹⁵ PRAŠIL, Jan. *Euroskop* [online]

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo analyzovat rusko-ukrajinské plynové krize v letech 2006 a 2009 a zjistit, jaký měly vliv na formování nově vznikající energetické politiky Evropské unie.

Plynové krize v letech 2006 a 2009 byly vyhocením dlouhodobých mezinárodních sporů ruského energetického gigantu Gazprom a ukrajinské ropné a plynárenské společnosti Naftogaz o zemní plyn. Ten je v dnešním světě považován za velice strategickou surovinu, která má široké využití zvláště v oboru energetiky. To z ní pak v době neustále se zvětšující spotřeby, růstu cen surovin a proběhlé finanční krize činí velice cenný artikl.

Vysoká spotřeba plynu v Evropské unii spolu s nepatrnými nalezišti na jejím území a na druhou stranu ohromné zásoby Ruské federace spolu s jeho přebytky v produkci z těchto dvou aktérů tvoří výhodnou obchodní dvojici, která je na sebe vzájemně závislá. Specifikem, které tvoří současný problém je ale způsob, jakým je zemní plyn dopravován od místa produkce až do místa spotřeby. Možnosti dopravy jsou totiž omezenější a přeprava zemního plynu je v podstatě závislá na existující infrastruktuře produktovodů.

Tento klíčový faktor pak vnáší do hry třetího aktéra, a to tranzitní zemi, která přes své území transportuje plyn. V popisovaném euroasijském kontextu je pak touto zemí Ukrajina, přes kterou protéká až 80 % veškerého zemního plynu směřujícího z Ruska do Evropy.

Kombinace všech těchto rysů a faktorů spolu se skutečností zastaralého a neefektivního ukrajinského energetického sektoru a určité závislosti jednotlivých členských zemí Evropské unie na dovozu zemního plynu z Ruska, utvořila složitý a křehký celek vztahů, které musí čelit mnoha krizovým situacím.

Nesrovnalosti v dohodách o dodávkách a tranzitu plynu mezi Ruskem a Ukrajinou, neplacení, či akumulace dluhu ze strany Ukrajiny pak vyústili v plynové krize, při nichž v letech 2006 a 2009 došlo k zastavení dodávek i do samotné Evropy. To začalo být chápáno jako ohrožení samotné bezpečnosti jednotlivých členských zemí a přispělo tak k vytváření nové, jednotné a sdílené evropské energetické politiky.

Postupná ztráta důvěry v Rusko jako spolehlivého dodavatele energie a Ukrajiny jako tranzitní země plynu do Evropy spolu se změnou chápání energetické politiky

ve prospěch energetické bezpečnosti daly vytvářející se energetické politice EU jasný charakter.

Není totiž náhoda, že nová sdílená politika EU začala vznikat ve stejnou dobu, kdy proběhly dvě plynové krize, a to mezi lety 2005 a 2010. Spojení plynových krizí a jejich vlivu na formování energetické politiky je tedy zřejmé.

Snaha vyvarovat se podobným krizím do budoucna pak urychluje formování jednotné politiky a vytváření konkrétních legislativních norem, které mají za cíl vytvořit strategii pro konkurenceschopnou, udržitelnou a bezpečnou energetiku v Evropě.

Všechny doposud vytvořené strategie či politiky v oblasti energetiky – Zelená kniha z roku 2006, Energetická politika pro Evropu z roku 2007, Druhý strategický přezkum z roku 2009, Lisabonská smlouva z roku 2009 a nakonec Evropa 2020 – mají skrze větší integraci v rámci Evropské unie zajistit spotřebitelům bezpečné dodávky za přijatelnou cenu, větší konkurenceschopnost a nižší emise.

LITERATURA

Monografie

DRULÁKOVÁ, Radka; DRULÁK, Petr. *Tvorba a analýza zahraniční politiky*. 2. vyd. Praha : Oeconomica, 2007. 183 s. ISBN 978-80-245-1184-9.

HLAVÁČ, Ivo. *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě : Energetická bezpečnost jako klíčové téma bezpečnostní politiky Evropské unie*. Vyd. 1. Praha : Úřad vlády České republiky, 2007. Energetická politika EU jako bezpečnostní problém, ISBN 978-80-87041-17-8.

HODAČ, Jan, STREJČEK, Petr. *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*. 1. vyd. Brno : Mezinárodní politologický ústav MÚ Brno, 2008. 320 s. ISBN 978-80-210-4721-1.

JENÍČEK, Vladimír; FOLTÝN, Jaroslav. *Globální problémy a světová ekonomika*. Vyd. 1. Praha : C.H. Beck, 2003. 270 s. ISBN 80-7179-795-2.

VOŠTA, Milan. *Změny v rozmístění světového hospodářství*. Vyd. 1. Praha : Oeconomica, 2007. 156 s. ISBN 978-80-245-1105-4.

Články a studie

CHOW, Edward; ELKIND, Jonathan. *Where East Meets West: European Gas and Ukrainian Reality*. The Washington Quarterly. 2009.

CHUKHAY, Anna. *Energy security in central and eastern Europe*. Vyd. 1. Prague : Association for International Affairs (AMO), 2008. Energy sector of Ukraine, s. 4. ISBN 978-80-87092-01-9.

FRASER, Cameron. *The Politics of EU-Russia Energy Relations*. Brussels : EU-Russia Centre, 2009. 10: 20 - 29 s.

MALTBY, Tomas. *The development of EU foreign policy: Enlargement and the case of external energy security policy towards Russia, 2000 – 2010*. UK : University of Manchester, 2010. 22 s. Dostupné z WWW: <http://www.psa.ac.uk/journals/pdf/5/2010/1630_1484.pdf>.

NIES, Susanne. *Oil and Gas Delivery to Europe*. Brussels: IFRA, 2008. 150 s. Dostupné z WWW: <http://www.ifri.org/files/Energie/OilandGas_Nies.pdf> (staženo duben 2011).

PIRANI, Simon , STERN, Jonathan , YAFIMAVA, Katja . *The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a comprehensive assessment*. Oxford : Oxford Institute for Energy Studies, 2009. Dostupný z WWW: <<http://www.oxfordenergy.org/pdfs/NG27.pdf>>. ISBN 97819017951.

STERN, Jonathan. *The Future of Russian Gas and Gazprom*. New York: Oxford University Press, 2005.

WOEHREL, Steven. *Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries. Congressional Research Service, USA*. 2009.

Dokumenty a statistiky

BP Statistical Review of World Energy 2010 : Natural Gas. UK : BP, 2010. 9 s. Dostupné z WWW: <<http://www.bp.com/subsection.do?categoryId=9023762&contentId=7044550>> (staženo duben 2011).

Druhý strategický přezkum energetické politiky. Brusel : Evropská komise, KOM(2008) 781 v konečném znění, 2008. 22 s. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0781:FIN:CS:PDF>> (staženo duben 2011).

Energetická politika pro Evropu. Brusel : Evropská komise, KOM(2007) 1 v konečném znění, 2007. 28 s. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0001:FIN:CS:PDF>> (staženo duben 2011).

Energy 2020 : A strategy for competitive, sustainable and secure energy. Brussels : European Commission, COM(2010) 639 final, 2010. 21 s. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0639:FIN:EN:PDF>> (staženo duben 2011).

EU Energy Policy Data 2007. Brussels : Commission of the European Communities, 2007. 73 s. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/02_eu_energy_policy_data_en.pdf> (staženo duben 2011).

Key World Energy Statistics 2010. France : International Energy Agency (IEA), 2010. 82 s. Dostupné z WWW: <http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2010/key_stats_2010.pdf> (staženo duben 2011).

Russia - country file. Brussel : European Commision, 2010. 15 s. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/energy/observatory/doc/country/2010_03_russia.pdf> (staženo duben 2011).

The Energy Strategy of Russia for the Period of up to 2020. Moscow : Ministry of Energy of the Russian Federation, 2003.

The Energy Strategy of Russia for the Period of up to 2030. Moscow : Ministry of Energy of the Russian Federation, 2009. 174 s. Dostupné z WWW: <http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_%28Eng%29.pdf> (staženo duben 2011).

Zelená kniha : Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii. Brusel : Evropská komise, KOM(2006) 105 v konečném znění, 2006. 21 s. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0105:FIN:CS:PDF>> (staženo duben 2011).

Internetové zdroje

ČERNOCH, Filip. Global Politics [online]. 2011 [cit. 2011-05-20]. *Energetická politika EU po Lisabonské smlouvě*. Dostupné z WWW: <<http://www.globalpolitics.cz/clanky/energeticka-politika-eu-po-lisabonske-smlouve>>.

EKO, Red. *Odkud bere Evropa plyn. Kdo je na kom závislý*. IHNed.cz [online]. 30.11.2009, [cit. 2011-05-08]. Dostupný z WWW: <<http://byznys.ihned.cz/c1-39254680-animace-odkud-bere-evropa-plyn-kdo-je-na-kom-zavisly>>.

Europa : Summaries of EU legislations [online]. 2010 [cit. 2011-05-19]. *A strategy for competitive, sustainable and secure energy*. Dostupné z WWW: <http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/en0024_en.htm>.

Europa : Summaries of EU legislations [online]. 2007 [cit. 2011-05-19]. *An Energy Policy for Europe*. Dostupné z WWW: <http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/l27067_en.htm>.

Europa : Summaries of EU legislations [online]. 2009 [cit. 2011-05-19]. *Energy Security and Solidarity Action Plan*. Dostupné z WWW: <http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/en0003_en.htm>.

Europa : Summaries of EU legislations [online]. 2010 [cit. 2011-05-19]. *European Energy Programme for Recovery*. Dostupné z WWW: <http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/en0012_en.htm>.

Europa : Summaries of EU legislations [online]. 2006 [cit. 2011-05-19]. *Green Paper: A European strategy for sustainable, competitive and secure energy*. Dostupné z WWW: <http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/index_en.htm>.

European Commission [online]. 2009 [cit. 2011-05-16]. *European Energy Strategy*. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/energy/strategies/2006_2009_en.htm>.

Naftogaz of Ukraine [online]. 2006 [cit. 2011-05-07]. *Subsidiaries*. Dostupné z WWW: <<http://www.naftogaz.com/www/2/nakweben.nsf/0/9042127F7805FFE5C225710F00455758?OpenDocument&Expand=4.1&>>.

PRÁŠIL, Jan. Euroskop [online]. 2010 [cit. 2011-05-18]. *Energetika*. Dostupné z WWW: <<http://www.euroskop.cz/8950/sekce/energetika/>>.

TICHÝ, Lukáš. *Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009* [online]. 1 Vláda České republiky, 2005-2009 [cit. 2009-12-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.euroskop.cz/46/11211/clanek/dve-kola-rusko-ukrajinske-plynovе-krize-2009/>>.

US Energy Information Administration : Independent Statistics and Analyses [online]. 2010 [cit. 2011-05-11]. *Country Analysis Briefs Header Russia*. Dostupné z WWW: <<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/Full.html>>.

U.S. Energy Information Administration : Independent Statistics and Analyses [online]. 2010 [cit. 2011-05-14]. *International Energy Outlook 2010*. Dostupné z WWW: <http://www.eia.doe.gov/oiaf/ieo/nat_gas.html>.

VOBR, Stanislav. *Ruský plyn v Česku a v EU*. Dvorek.eu [online]. 24.3.2010, [cit. 2011-05-08]. Dostupný z WWW: <<http://www.dvorek.eu/clanek/rusky-plyn-v-cesku>>.

PŘÍLOHY

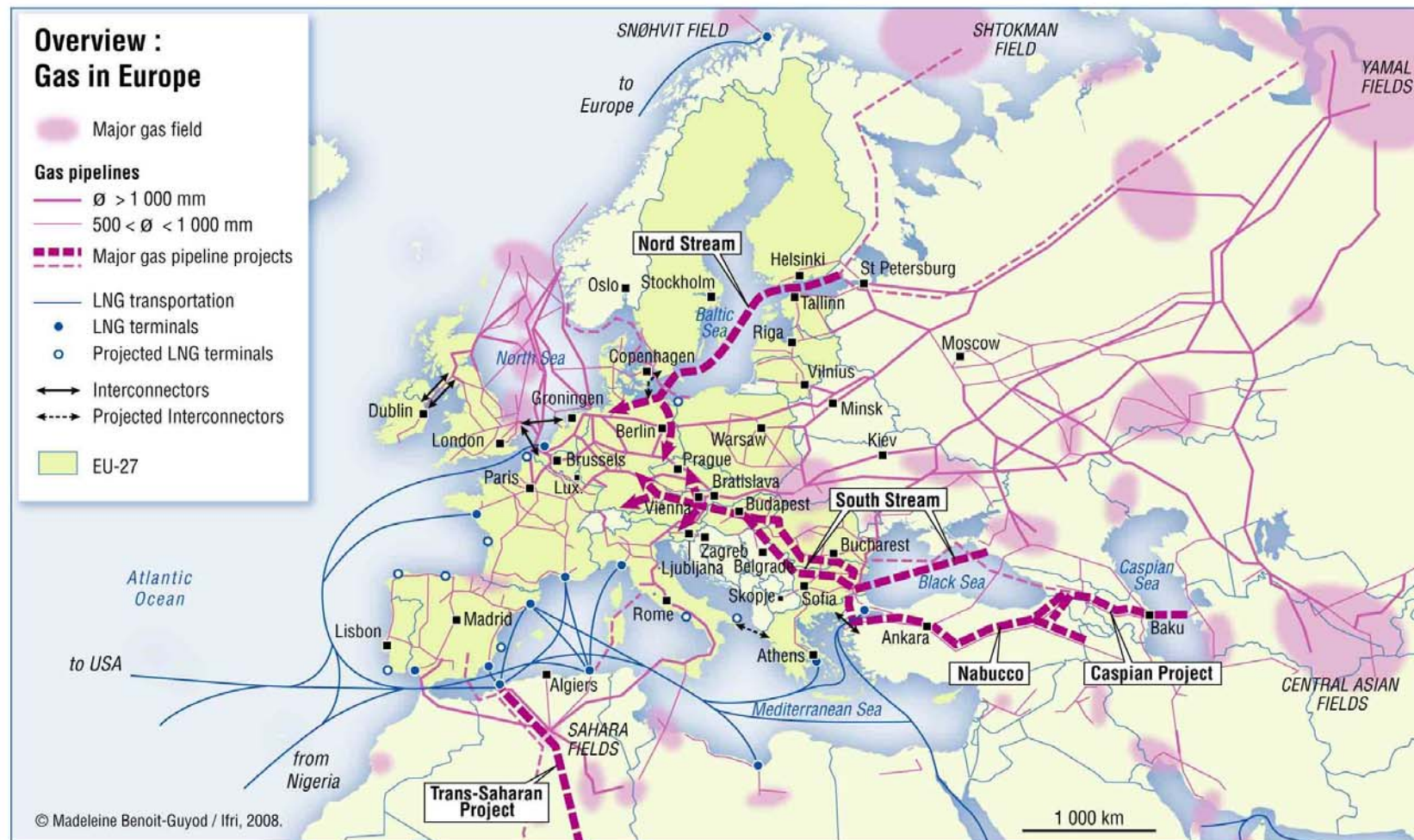
Viz následující stránky.

Příloha č. 1: Hlavní euroasijská naleziště zemního plynu spolu s plynovody a jejich plánovaným rozvojem

Zdroj: Russia - country file, str. 9.

Příloha č. 2: Ložiska zemního plynu v Evropě s navazujícími transportními systémy včetně projektovaných tras

Zdroj: NIES, Susanne. Oil and Gas Delivery to Europe, str. 94.